

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Petr Zavřel

**Makropraxe jako dosud opomíjený element
v české sociální práci**

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi byli oporou při psaní této práce, zejména své rodině a paní PhDr. Pavle Kodymové, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Pečkách dne

podpis

Abstrakt

Diplomová práce rozebírá problematiku makro praxe v české sociální práci. Analyzováním české a zahraniční odborné literatury definuje makro praktický koncept a jeho vztah vůči sociální politice a komunitní sociální práci. Definuje klíčové znalosti, dovednosti a schopnosti, které by měl makro praktik ovládat. Je zdůrazňována působnost makra ve vztahu k politické reprezentaci. Akcentovány jsou také metody makro praktického působení směrem k mikro praxi. Diplomová práce definuje dva základní postupy, a to vytváření sítí a evidence-based practice. V prvním postupu slouží makro praktik jako tvůrce sítě odborníků nebo sociálních služeb. Ve druhém postupu evidence-based practice je makro praktik povinován se rozhodovat na základě nejnovějších vědeckých zjištění. Vše společně utváří makro praktický rámec, který směřuje k efektivní práci s lidmi žijícími buďto na pomezí nebo přímo v sociálním vyloučení. Makro praxe je vnímána jako přístup, který pomáhá klientům, komunitám, regionům a cílovým skupinám v naplňování jejich občanských práv, kdy užívá postupy zplnomocnění. Vzhledem k mezinárodní perspektivě je stav současné české makro praxe vnímán jako neutěšený a proto autor navrhuje rozvoj vzdělávání sociální práce na úrovni bakalářského a magisterského studijního programu, ve kterém by byla makro praxe přítomna ve větším měřítku. Teoretický základ je brán ze zahraničních kurzů.

Abstract

Diploma thesis analyses the macro practice in the Czech social work. It defines macro practical concept and its relationship to social policy and community social work by analysing the Czech and foreign specialized publications. It defines the key knowledge, skills and abilities which macro practitioner should manage. It emphasizes the macro scope towards the political representation. Macro practical methods are presented too. Diploma thesis defines two main principles - networking and evidence based practice. At first, macro practitioner is the creator of professional's networks or social services network. Secondly, in the evidence based practice macro practitioner is obligated to manage his decision making process on the base of the best and the most recent scientific researches. It all concludes the macro practice framework, which leads to the effective work with social excluded people. Macro practice is viewed as the approach, which helps clients, communities, regions and target groups in the implementation of their civil right, when it uses the empowerment techniques. According to the international perspective, the status of the actual Czech macro practice is viewed as unconsolted. Therefore, author proposes the development of the social work education on the bachelor and master degrese programs, in which macro practice would play the signifiant role. Theoretical concepts are taken from the foreign courses.

Klíčová slova

makro praxe sociální práce, agent změny, vzdělávání v sociální práci, síťování, evidence-based practice

Keywords

macro practice, social work, change agent, social work education, networking, evidence based practice

Obsah:

Úvod	6
1. UKOTVENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE VE SVĚTĚ	8
1.1 EXKURZ	8
1.2 POJETÍ PARADIGMAT	9
1.3 ROZDĚLENÍ TEORIÍ	11
1.4 ČTYŘI SYSTÉMY V PRAXI	15
1.5 VZTAH MIKRO A MAKRO	19
2. UKOTVENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE V ČESKÉ REPUBLICĚ	23
2.1 EXKURZ	23
2.2 DEFINOVÁNÍ OBORU	25
2.3 POSTAVENÍ MAKRO PRAXE	29
2.4 MAKROPRAXE KONTRA SOCIÁLNÍ POLITIKA A KOMUNITNÍ PRÁCE	31
3. PROBLEMATIKA SOCIÁLNÍ INTEGRACE Z POHLEDU EU A ČR	35
3.1 RÁMEC EVROPSKÉ UNIE	35
3.2 RÁMEC ČESKÉ REPUBLIKY	41
4. MOŽNOSTI MAKRO PRAXE JAKO ODPOVĚĎ NA SOUČASNÝ STAV SOCIÁLNÍ PRÁCE	50
4.1 BUDOUCNOST OBORU	50
4.2 SÍŤOVÁNÍ	54
4.3 EVIDENCE-BASED PRACTICE	59
5. VZDĚLÁVÁNÍ V MAKRO PRAXI	62
5.1 ČESKÁ PERSPEKTIVA	62
5.2 MEZINÁRODNÍ PERSPEKTIVA	65
Závěr	71
Literatura	74

Úvod

Diplomová práce se bude zabírat tématem makro praxe v sociální práci. Jedná se tedy o jiné paradigma tohoto oboru, kde není primárním úkolem profesionálně pomoci pouze jednotlivci, ale systému. Může se zdát, že makro praxe je nadřazený pojem vůči mikro praxi, ale v současné sociální práci je tento pojem často opomíjen, respektive je vnímán spíše jako postup úřednický, nežli sociální. Záměrem mé práce je tedy poukázání na tento stav, mimo jiné v mezinárodní perspektivě a navrnutí možností, jak tento neutěšený stav řešit.

V první řadě je probírán koncept samotné sociální práce v zahraniční literatuře, kdy jsou děleny a interpretovány teorie a paradigmaty tohoto vědního oboru. Zásadním konceptem předznamenávající makro praxi se stává sociální pracovník ve formě „agenta změny“, který je jak nositelem inovativních postupů, tak se stává prostředníkem a vyjednavatelem mezi ostatními odborníky, klientem a prostředím.

Je diskutována porovnatelnost anglosaského a kontinentálního uchopení sociální práce. Vycházím z pochopení společného základu těchto odlišných přístupů. Ačkoliv se státní a kulturní uspořádání různí, tak základem vždy je křesťanský náhled na svět a římské právo.

Dále postihuji vztah odborné české sociální práce vůči makro praktickému konceptu a jeho vztahu vůči sociální politice a komunitní práci. Zaznamenávám, že v současné době v českém odborném prostředí lze jen složitě přesně vymezit hranice makro praxe. Nicméně se nejedná o negativum, ba naopak, kontext pomáhající profesi z logiky věci musí zaručovat spojitost a kontext mezi všemi rovinami.

Poté je analyzována snaha o sociální začleňování z hlediska Evropské unie a České republiky. Makro praxe lze totiž chápat i jako zásadní nástroj v boji proti vyloučení. A to proto, že systémové reformy, změny a působení je schopno zabezpečit mnohem větší poptávku než mikro praxe.

V pasáži o možnostech makro praxe v dnešní sociální práci rozebírám nejprve budoucí směřování oboru jako celku. Následně

popisují dvě konkrétní možnosti, které může makro praxe nabídnout. Jedná se o síťování a přístup evidence-based practice.

V poslední části je upozorněno na vzdělávací možnosti v makro praxi. Je srovnána situace v České republice, které v tomto ohledu není zcela obšírná. Jako odpověď nabízím zahraniční pojetí vysokoškolských vzdělávacích kurzů, které by mohly sloužit jako kvalitní základ pro nově vytvářené české kurzy.

1. Ukotvení sociální práce ve světě

1.1 Exkurz

Na začátek se podívejme na vymezení oboru sociální práce v kontextu zemí, ve kterých nebyla přerušena kontinuita (společenského) vývoje. Mezinárodní federace sociálních pracovníků definuje obor jako profesi, „která napomáhá k sociální změně a vývoji, sociální kohezi, zplnomocnění a zrovnoprávnění lidí. Principy sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektu k odlišnostem jsou podstatou sociální práce. Podpořena teoriemi sociální práce, sociálních věd, humanitních a původních věd, sociální práce zapojuje lidi a struktury do řešení životních výzev a zlepšení blahobytu“¹ Je tím naznačeno, že obor je mnohovrstevnatý, nesoustřeďuje se pouze na jednu mikro či makro metodu, ale snaží se propojovat všechny dostupné přístupy. Teorie a praxe jsou v jejím pojetí neoddělitelně spojené, jedna vychází z druhé.

Pokud se tedy zaměříme na historický vývoj oboru, zjistíme, že v zemích s (totalitně) nepřerušenu kontinuitou vývoje, je sociální práce svébytným a stále se zušlechťujícím vědním oborem. Můžeme namítnout, že nelze srovnávat historii nebo všeobecně kulturu západních států, anglosaskou, a to z důvodu odlišnosti od středo či východoevropské (chceme-li slovanské) kultury. Tento fakt nelze popřít; domnívám se však, že není v tomto případě zásadním argumentem.

Oprostíme-li se od současného pohledu na historii, kdy ji společnost chápe jako dávnou ukončenou záležitost, zjistíme, že dnešní rozdělení a interpretování světa ve smyslu západ kontra východ, pozbývá správnosti; opět vztaženo k historii. Je pouze okamžikem. Chtěl bych tímto naznačit, že mnohem důležitější je společný základ celé evropské kultury, bez ohledu na dnešní rozdělení. Vyjma římského práva se jedná o křesťanství. Náboženské přesvědčení, ve kterém hraje kardinální postavení vzájemnost, podpora a pomoc. Pojetí, jehož podstatou je pomoc bližnímu svému. Toto je základ společný všem minulým a dnešním pohledům na sociální

¹Srov. International Executive Committee of IFSW: *Global Definition of Social Work*, online, cit <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

práci; nehledě na společenské uspořádání. Proto se domnívám, že lze srovnávat pojetí domácí sociální práce se zahraničním.

1.2 Pojetí paradigmat

V moderním pojetí sociální práce se podle Payna (2005) vyskytují tři takzvaná menší paradigmata, která se v podstatě odlišují ve způsobu, jakým chtějí dosáhnout výše zmíněné pomoci „bližním svým“:

- i. reflexivně-terapeutické - jedná se o „terapeuticky pomáhající přístupy“ (Dominelli 2002) - jsou zaměřeny na podporu vývoje a sebe-naplnění člověka, skupiny nebo komunity, a to skrze interakce mezi klientem (klienty) a pracovníkem. Jako příklad lze uvést Rogersovo humanistické pojetí, kde je středobodem neustále vyvíjející se osobnost člověka². Navrátil (2000) paradigma chápe jako terapeutickou pomoc zaměřenou na duševní zdraví člověka. Domnívám se, že paradigma lze také popsat jako konkrétní cílevědomý postup orientovaný v psycho-terapeutickém vnímání sociální práce. Člověk zde sice může být součástí nějakého společenství, ale pro toto paradigma je důležitější klientovo vnímání reality.
- ii. socialisticky-kolektivistické - Dominelli (2002) nazývá paradigma jako „emancipační“, jelikož se snaží o zrovnoprávnění lidí. Domnívám se, že nejdůležitější je Paynem (2005) zmíněný tzv. empowerment, tedy zplnomocnění kdy úkolem sociální práce je zajištění participace klientů na společenském dění, ačkoliv jsou nějakým způsobem znevýhodněni. Je to důležité, jelikož se v podstatě jedná o boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Což je v evropském prostředí zásadní, protože zvláště nízko příjmovou skupinu

²Srov. ROGERS, C. R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998. ISBN: 80-7178-233-5

obyvatelstva ohrožuje relativní chudoba, kterou lze charakterizovat jako nedostupnost zdrojů a služeb"³. V Navrátilově podobě (2000) se jedná o „reformní paradigma“, prolínající několik rovin společenské (ne)rovnosti, čili sociální práce využívá rovnostářské přístupy. Osobně se domnívám, že takto definované paradigma citelně zasahuje do oblasti lidských práv - pokouší se o jejich aplikaci a vymáhání v praxi.

- iii. individualisticko-reformistické - Payne (2005) obecně definuje sociální práci tak že je součástí služeb, kdy pro zvýšení efektivity systému musí obě složky vzájemně spolupracovat. Dominelli (2002) vysvětluje paradigma jako „udržovací“ (podporovací), v němž sociální práce udržuje sociální pořádek ve společnosti (osobně bych řekl klid), kdy podporuje klienty v době jejich obtíží a pomáhá jim, aby se navrátili do původního stabilizovaného stavu. Navrátil (2000) jej pojmenovává „poradenské paradigma“, centrem zájmu je přístup k informacím a sociálním službám, které se také snaží vylepšovat. Dle mého názoru se jedná o dvousložkové paradigma. Na straně první poradenská praxe a na druhé zlepšování kvality služeb. V žádném případě bych nechtěl jednu zdůraznit, jelikož jsou zásadní. Domnívám se ale, že (alespoň v našem prostoru) je nutno klást větší pozornost směrem ke zlepšování služeb. Poradenství totiž vnímám jako součást předchozího paradigmatu - například pracovní poradenství znatelně napomáhá v boji proti sociálnímu vyloučení.

Nyní jsem jmenoval tři schematické rámce vytvářející moderní sociální práci. Nelze je

ovšem striktně rozdělovat, jelikož se prolínají. Jinými slovy - ačkoliv se sociální pracovník bude vší silou snažit pracovat pouze jenom ve „svém“ rámci, tak vždy zákonitě zasáhne do dalšího. Například současná praxe předpokládá znalost základního sociálního poradenství, ať se jedná o pracovníka na jakékoliv pozici. Nebo Paynem popsany trojúhelník povahy sociální práce (Payne 2005: 10):

³ Srov. TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-80-7367-868-5

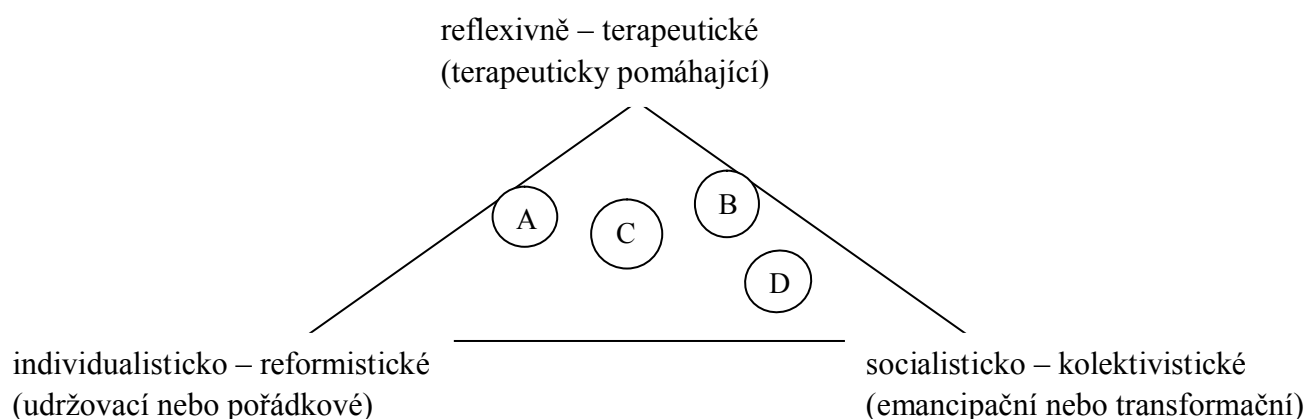

Diagram tvoří čtyři body, které znázorňují vztahy mezi paradigmaty a sociálním pracovníkem (respektive jeho pracovní pozicí). V bodě A, běžném pro začínající pracovníky, je pomoc cílena spíše na terapeutický pomáhající vztah s klientem, případně na podporu v těžkých životních situacích; a například z důvodu začínajícího pracovního poměru není zájem kladen na změnu okolního světa. Na druhé straně bod B, kupříkladu práce s ženami ohroženými domácím násilím, pomoc probíhá jak v terapeutické rovině, tak zároveň ve vytváření změny na společenské úrovni (či legislativní, viz zákon o vykázaní osoby z bytu). Bod D symbolizuje sociální realitu ve které není proces tvorby změn zcela revoluční, ale poukazuje spíše na zlepšení efektivity sociálních služeb. (c.d.) Zajímavý je prostřední bod C, možná bychom ho mohli chápat jako ideál. Osobně se domnívám, že spíše než pracovníkova pozice ve schématu, je důležitější jeho identifikace s danou rolí v organizaci. Musíme ovšem mít stále na paměti, že Payne paradigmaty označil jako „malá“ či „menší“ - nelze totiž vytvořit jednu vše zaštiťující (pan)teorii vysvětlující celý obsah sociální práce. Domnívám se, že neexistuje žádný obor, který by to umožňoval. Byly tedy vytvořeny tyto „menší“ teorie.

1.3 Rozdělení teorií

Všechny teorie sociální práce lze nějakým způsobem zařadit mezi zmíněná paradigmaty. Teorie můžeme také rozdělit podle jejich povahy v sociální práci. Sibeon (1990, 34) je rozděluje následovně:

Typy teorií	„Formální“ teorie	„Neformální“ teorie
Teorie <i>co je sociální práce</i>	Formálně psané teorie definující povahu a smysl sociální péče (např.: individuální patologie, liberální, marxistické, feministické t.)	Morální, politické a kulturní hodnoty ovlivňující pracovníky v definování „funkcí“ sociální práce
Teorie <i>jak dělat sociální práci</i>	Formálně psané teorie o praxi (např.: případová práce, rodinná terapie, skupinová práce); aplikovaná deduktivně; všeobecné pohledy mohou být aplikovány v konkrétních situacích	Teorie induktivně odvozené z konkrétních situací; lze testovat jejich použitelnost; také nepsané teorie utvářené zkušenostmi
Teorie <i>klientova světa</i>	Formálně psané teorie sociálních věd a empirická data (např.: osobnosti, svazku, rodiny rasy, třídy, pohlaví)	Pracovníci užívají zkušenosti a všeobecné kulturní předpoklady (např.: rodina jako instituce, normální chování, dobré rodičovství)

Tabulka č.1; Druhy teorií

(c.d.)

Na tomto popisu je důležité rozdělení na formální a neformální teorie. Formální zahrnují akademickou tvorbu a debatu, jsou psané a respektované. Oproti tomu neformální teorie pocházejí z oblastí pracovních a kulturních zkušeností a jsou tímto uplatňovány v praxi. Sibeon je také uvádí tři základní typy, druhy, teorií. Tedy teorie vytvářející podstatu a cíle sociální práce. Dalším druhem jsou, můžeme říci - praktické teorie. Sociálnímu pracovníkovi slouží jako návod či pracovní nástroj v jeho běžném profesním životě. Poslední

jmenované teorie klientova světa - můžeme říci - vysvětlující teorie; objasňují pracovníkovi obzvláště psychologické a sociologické fenomény, se kterými se v praxi setkává. (c.d.)

Domnívám se, že se jmenované typy teorií lze popsat jako tvořící, praktické a vysvětlující. Vždy tedy záleží na předmětu, záběru teorie. Nabízí se otázka, jakým způsobem analyzovat oborové teorie a zdali vůbec je toto konání validní. Kupříkladu Solomon (1976) tvrdí, že srovnávání či porovnávání teorií není možné, a to z důvodu faktické nesrovnatelnosti. Argumentuje tím, že každá teorie a přístup vychází z jiných základů a využívá odlišných metod a zabývá se odlišnými záležitostmi. Osobně se domnívám, že za určitých okolností skutečně lze obtížně srovnat například Thompsnovu existenciální teorii a kognitivně-behaviorální teorie - vysvětlují totiž lidské chování naprosto odlišnými postupy. Nicméně to je právě důvod, proč se pokoušet o srovnávání teorií. Možná je to složitý postup, ale pro pochopení sociální práce jako vědeckého oboru je obzvláště nutné nacházet souvislosti mezi odlišnými pohledy na problematiku.

Pro ilustrování problému Payne (2005: 44) nabízí alternativní dělení teorií několika autorů; podstatou je konkrétní užívaný přístup v praxi daného autora, případně jeho chápání sociální reality:

Kategorie teorie	Roberts a Nee (1970)	Howe (1987)	Lishman (1991)	Kumar (1995)	Turner (1996)	Stepney a Ford (2000)	Cooper a Lesser (2002)
<i>Psychodynamika</i>	Psychosociální; Funkcionální; problém-řešící přístup	Psychoanalytické p.	Psychodynamické; Eriksonův přístup životního cyklu; psychodynamiky poradenství	Problém-řešící p.	Psychosociální; psychoanalytické; funkcionální; problém-řešící p.; ego psychologie	Psychodynamické p.	Psychodynamické p.; sebe-psychologie
<i>Kognitivně-behaviorální teorie</i>	Behaviorální p.modifikace	Behaviorální sociální práce	Behaviorální sociální práce; kognitivně behaviorální p.		Behaviorální terapie; kognitivní p.	Kognitivně-behaviorální p.	Behaviorální terapie; kognitivní p.
	Rodinná terapie						
<i>Teorie krize</i>	Krizová intervence		Krizová intervence		Krize	Krizová intervence	
<i>Úkolově orientovaný přístup</i>			Úkolově orientovaná praxe, psané domluvy		Úkolově orientovaný p.	Úkolově orientovaný p.	
<i>Systémové teorie</i>				Systémy	Systémy životního	Ekologické p.	

					modelu		
<i>Sociálně psychologické teorie/konstrukce</i>	Socializace		Teorie attachmentu; bolestná ztráta		Konstruktivistické – komunikace; Narativní – neurolingvistické programování; teorie rolí		Narativní, na řešení orientované p.
<i>Sociologické/sociální vývoj</i>			Komunitní sociální práce	Sociální vývoj		Komunitní sociální práce	
<i>Humanistické, Existenciální teorie</i>		Na klienta orientovaný p.		Gandhismus; existencialismus	Na klienta orientovaný; existenciální; gestalt p.; hypnóza meditace, transakční analýza	Existenciální p.; poradenství	
<i>Kritické teorie</i>		Marxistické t.; radikální t.	Strukturální přístup	Marxistický, radikální p.	Materialistický p.		
<i>Feministické teorie</i>				Feminismus	Feministický p.		Psychologie žen
<i>Antidiskriminační teorie</i>					Aboriginská/ Cree orienta		Mezikulturní p.
<i>Teorie zplnomocnění a obhajoby</i>					Zplnomocnění	Zplnomocnění	

Tabulka č.2; Alternativní dělení teorií (c.d.)

Posledními autory, které bych rád zmínil, jsou Whittington a Holland (1985). Autoři klasifikují teorie sociální práce s ohledem na filosofický základ a míru subjektivity a objektivitu:

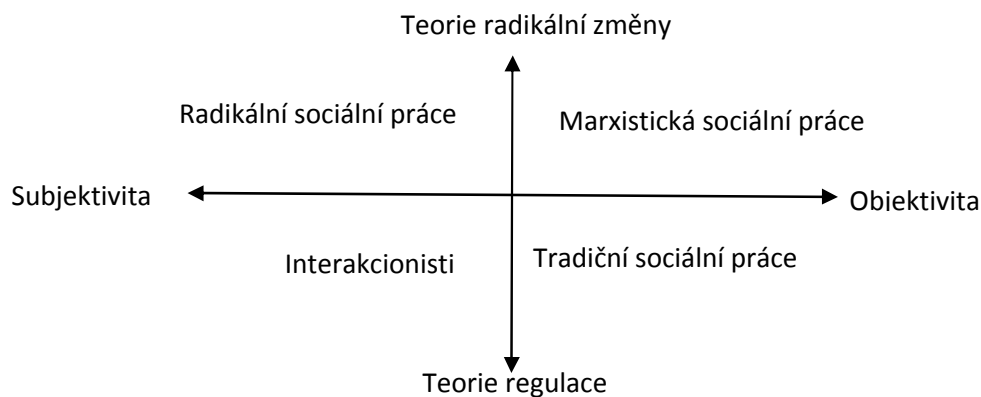

Schéma č. 1, Klasifikace teorií (c.d.)

Abych vysvětlil schéma - teorie, které zahrnujeme do oblasti tradiční sociální práce, jsou založeny na objektivních aspektech (empirii) a zároveň se snaží regulovat, klidnit, sociální realitu. Oproti ní stojí radikální sociální práce, vytvářející své koncepty na bázi subjektivních zjištění a pracující s teoriemi prosazující

radikální změnu. Opět nesmíme zapomínat na neúplnost - do schématu nelze zařadit všechny teorie.

Jak je zřejmé, existuje celá škála různých teorií, zastávající odlišné postuláty. Je také pravda, že svou rozmanitostí se mohou i vylučovat. Bylo by ovšem chybným rozhodnutím kdybychom se zaměřili pouze na tento aspekt. Vztaženo k prvním odstavcům - sociální práce je mnoho vrstevnatá věda. Jinými slovy - je zcela logické, abychom předpokládali existenci i neslučitelných pohledů na věc. Domnívám se, že právě tento aspekt je jedním z klíčů k sociální práci, protože jejím úkolem vždy byla a bude, velmi obecně řečeno, profesionální pomoc. A právě prostředků k naplnění zmíněného cíle musí být popsáno co nejvíce; respektive, profesionální sociální pracovník by měl být obeznámen s co nejširší paletou možností, které mu odborníci nabízejí.

1.4 Čtyři systémy v praxi

Autoři Pincus a Minahan (1973) vyvinuli systém čtyř základních systémů v praxi sociální práce. Jejich předpokladem jsou různé cílové skupiny, se kterými se pracovníci v profesním životě setkávají:

- i. Systém agenta změny - prvním pojetím takzvaného „*agenta změny*“ je profesionál, jehož pracovním úkolem je vytváření plánovaných změn, případně se jedná o jeho vlastní iniciativu. Podstatné je, zdali se pracovník pochází přímo z vlastní organizace či stojí mimo ni. Autoři uvádí, že pokud na organizaci působí z vnějšku, tak není osobnostně připoután k ostatním pracovníkům v organizaci či k ní samotné. To znamená, že není zainteresován v pracovních procesech, není ovlivněn. Je objektivní, jelikož stojí stranou. A to na rozdíl od pracovníka, který se snaží organizaci změnit zevnitř. Z principu se ho tedy dění v organizaci dotýká, vždy je nějakým způsobem zapojen v kolektivu a hierarchii. Musí brát v úvahu nejen tyto pracovní vztahy ale i vlastní budoucí profesní postup, protože organizace se může cítit jeho snahou ohroženě. Abych uvedl příklad - vnějším typem v našem prostředí může být

sociální pracovník makro praktik vytvářející koncepce a metodiky a vnitřním pracovník snažící se zavést supervizi.

V jiném pohledu lze agenta změny chápat jako pomáhajícího, jehož náplní může být práce v multi-disciplinárním týmu (autory nazývaný jako akční). Domnívám se, že v tomto případě můžeme typ pojmenovat jako pracovníka snažícího se o změnu klienta či (jeho) prostředí.

- ii. Klientův systém - systém je návazný na předchozí. Vychází z principu, že klient není pouze příjemcem služby, ale je částí vlastního systému - rodinném, pracovním, komunitním apod. Autoři k systému připojují tezi, že se člověk stane klientem pouze v případě, je-li uzavřen kontrakt mezi ním a agentem změny. Pracovník také může zahrnout do zmiňovaného systému ostatní klientovy referenční osoby, případně další vhodné odborníky. Ve výsledku pracovník jedná v klientově kontextu, respektive se jeho práce stává komplexnější, než když poskytuje prostou službu pomoci.

Dle autorů s tímto postupem souvisí problém, jak a koho do systému zahrnout. Byli totiž jmenováni pouze *skuteční* klienti - definovaní kontraktem. Existuje také skupina *potenciálních* klientů, v jejichž případě se pracovník rozhoduje, zdali je lze do systému zahrnout, jakým způsobem přesvědčit a jak postavit pomoc, aby nebyla založena pouze na klientově přijímání, konzumování, služby.

V mém chápání se jedná o tvorbu pracovního rámce, schématu, ve kterém bude postupováno dle dvou elementárních faktorů. Prvním je definování zakázky na základě (ideálně) klientem jmenované potřeby. A druhým, v důležitosti na stejné úrovni, je vytvoření jednoduché vztahové mapy, ve které jsou zahrnuty jak klientovy osobnostní vazby (primární, sekundární skupina), tak i spojení k organizacím, se kterými přichází (dobrovolně či nedobrovolně) do styku, a to v minulosti a budoucnosti. Musí být patrný vývoj v čase.

- iii. Cílový systém - pokračující systém, podstatou je pojetí cíle, které je založeno na diagnostické části výkonu sociálního pracovníka. Agent změny nejprve stanoví cíle,

kterých by bylo žádoucí dosáhnout (v našem pojetí to můžeme chápat jako plán péče, individuální plánování apod.) a následně identifikuje cíle jakožto klíčové organizace, se kterými v budoucí práci přijde do styku.

V této fázi může dojít k zásadním zjištěním. Například, že klientův systém nemusí za každých okolností být právě tím systémem, který je nutné změnit. Dále také je otázka, zdali a jak silně je systém nakloněn změně. Existuje také možnost splynutí cílového a klientova systému, například snaží-li se pracovník řešit osobní klientovy problémy. Nesmíme je tedy chápat jako za každých okolností diferencované entity, ale jako prolínající se subjekty.

Z našeho úhlu pohledu se domnívám, že ho můžeme připodobnit k části procesu komunitní práce, kdy jednou z fází je nalezení všech dostupných zdrojů, aktuálně zúčastněných organizací a možných spojenců.

- iv. Akční systém - poslední, se všemi propojený systém se nazývá *akční*. Můžeme ho popsat jako systém, ve kterém dochází k interakcím s ostatními. Autoři jej interpretují na základě obsažnosti sociální práce - pracovníkova náplň z logiky věci není izolovaným počínáním. Je zde také zahrnut sběr informací a jejich analýza.

Systém může být v zásadě trojího druhu. Prvním je pracovníkem nově zkonstruovaný s očekáváním, že mezi subsystémy budou probíhat interakce. Myslím, že jde obvykle o ideální představu, nicméně sociální pracovník by měl být vždy iniciátorem multidisciplinárního týmu nebo komunitní práce.

Druhým případem se stává již existující systém. Podle mého názoru, pracovník vstupující do již existujícího systému, by se měl spíše orientovat na roli facilitátora či moderátora. Již fungující systém je totiž nějakým způsobem rozběhlý, více či méně funkčně, inovátorské myšlení bude tedy podporovat chladněji.

Posledním druhem je, dalo by se nazvat, kvazi systém lidí a odborníků, kteří jsou sice navázáni na řešení klientova případu a práci sociálního pracovníka, ale stojí (z různých

důvodů) mimo formální rámec, nejsou na něj přímo navázáni. Myslím, že pracovníkova role v tomto systému je spíše organizační a spojující. Jeho služby jsou prostřednické - tvoří spojovací článek anebo je navázán na odborníky, kteří se sice přímo nezúčastňují, ale mohou znatelně podpořit proces pomoci; zde funguje jako předavač a uchovatel informací.

Shrnutí této „systémové teorie“ lze popsat jako systém sociálního pracovníka v roli nositele změny, který vytváří a modifikuje všechny zapojené subsystémy. Zaznamenávám zde silný vliv komunitní a makro sociální práce. Ačkoliv na počátku stojí konstrukt klient-problém-pracovník, vždy je rozšířen do podrobností. Po zahájení diagnostické fáze, jejíž úkolem je definování problému a utvoření zakázky, je klient podroben hlubší analýze. V tomto bodě nesmí pracovník zapomenout, že není psychoterapeut. Je zakreslen vývoj stávajícího klientova problému - počátek, aktuální stav, budoucí prognóza - a to i v kombinaci s jinými obtížemi. Dále jsou zaznamenány vztahy, které ho obklopují - rodinné, pracovní, společenské atp., opětovně s časovým vývojem. Tímto byl stvořen pracovní rámec, ve kterém se budou pozdější aktéři pohybovat.

V dalším kroku je určen způsob a technika naplnění zvolených cílů, a to ve spolupráci s možnými a dotčenými organizacemi a odborníky. Podstatou je vytvoření multidisciplinárního týmu, kde za jakýchkoliv okolností musí být sociální pracovník nejméně moderátorem diskuze. Musí být také schopen přizvat odborníky, kteří přímo nejsou zainteresováni v řešení klientovy situace. Domnívám se, že jejich role by měla být na pozici poradců a je-li možno supervizorů procesu. Nesmíme zapomenout na klientovu roli, která je daná jeho pozicí, ze které přichází řešit problém. Vždy by ale měl být přímo zapojen, jeho spolupráce by tedy neměla být pouze v rámci akceptování navrhovaných postupů. Domnívám se, že aktivní participace klienta na řešení je nejen legitimnější, ale také z dlouhodobého hlediska relevantnější nástroj.

Závěrem, hovoříme-li o klientovi, tak mluvíme i o organizacích, pracovních týmech, ale také o konkrétních, nově vytvářených metodických postupech v práci s jakoukoliv cílovou skupinou. Zde bych chtěl upozornit na přesun z mikro praxe, ve které je cílem

klient a jeho problém, do makro úrovně, kde na vyšší úrovni je centrem celá skupina klientů s podobnými (systémovými) těžkostmi.

1.5 Vztah mikro a makro

Přejděme nyní do pojetí mikro a makro praxe z pohledu zahraničních autorů. Jak název napovídá, do mikro úrovně spadají teorie, metody a techniky, v jejichž pozornosti je klient (jedinec či skupina) kontra problém. V tomto kontextu Howe uvádí, že samotný pojem „sociální“ lze popsat jako oblast, ve které se „osobní vztahy (rodinný život, vychovávání dětí, interpersonální chování) stávají zájmem státu a postoj státu k osobnímu chování je pro jednotlivce relevantní. Jedná se o oblast, kde se střetává soukromí s veřejným prostorem a také polem, ve kterém stát zasahuje do světa privátních vztahů“ (Howe 1996: 81). Mikro praxi bych tedy představil jako koncept, ve kterém účastníci – pracovník a klient obecně – pracují ve vzorci problém-kontrakt-řešení-zpětná vazba.

Nicméně jak připomíná Payne (2005), mikro úroveň je pouze částí celku sociální práce, jako důkaz vytváří následující schéma:

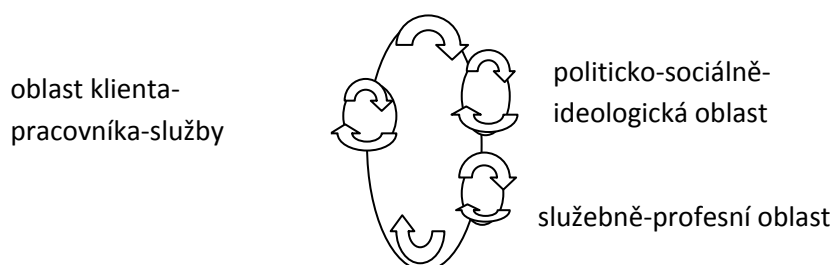

Schéma č.2, Oblasti sociální konstrukce sociální práce (Payne, 2005: 18)

Pokud shrnu Paynovy závěry, tak se vracíme opět na začátek, a to do bodu, kdy jsem uvedl mnohvrstevnatou sociální práci. Jak můžeme vidět, úkony sociálního pracovníka se vždy odrážejí nejen v klientovi samotném, ale celém jeho světě. A to i ve světech, kterých si klient nemusí být vědom. Možná by se tento stav mohl připodobnit k situaci, kdy hodíme kámen do vodní nádrže – sice spadne na dno, ale ihned po dotyku s hladinou vytvoří rázové vlny

zasahující celý prostor. A přesně těmito „vlnami“ se potýká systémový přístup zvaný makro praxe.

Někteří autoři také jako podtyp uvádějí mezo praxi, jakožto práci s většími skupinami, ale pro účel mého tématu není zcela podstatná, proto přikročíme k popisu makro praxe.

Autoři Netting a Kettner makro praxi definují jako „profesionálně řízenou intervencí, vytvořenou k podnícení změny v oblasti organizace, komunity a politiky...makro praxe je založena na některém z mnoha praktických přístupů a operuje v mezích profesních hodnot a etiky. V dnešním světě je zřídka doménou jedné profese. Spíše zahrnuje dovednosti mnoha oborů a odborníků v interakci“ (Netting, Kettner 2012: 5). Autoři tím v podstatě říkají, že makro praxe je v podstatě přímým potomkem sociální práce - multi oboru. Pro porozumění autoři vytvořili elementární schéma

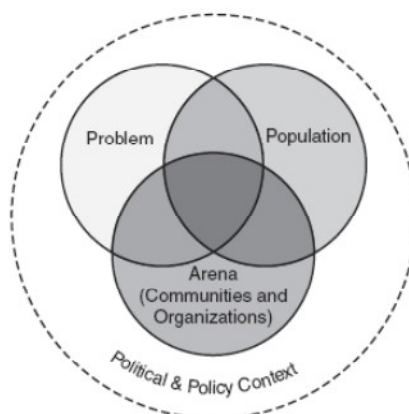

Schéma č.3 Konceptní rámec makro praxe.

(c.d.:7)

Zde můžeme vidět, jak se vzájemně prolíná klientův problém, populace a oblast komunit a organizací. To vše zakotveno v polopropustném politickém kontextu. Jedná se o konceptní základ, jelikož (dobrý) pracovník musí znát nejen případ, příběh, se kterým klient přichází. Musí vědět, jaké cílové skupiny se kauza týká, případně mohla v budoucnu ovlivnit a také klíčové organizace, které jsou klientovou obtíží dotčeny či případně mohly pomoci v řešení. S tím také musí chápat, registrovat a být si vědom politické nálady vůči klientově skupině. Jinými slovy, centrum dobré (makro) praxe tkví v prolnutí všech tří zájmových kruhů. Ve výsledku, v návaznosti

na předchozí autory, sociální pracovník se ve schématu pohybuje na pozici „agenta změny“, chceme-li nositele změny.

V Brueggemannově podání je makro praxe obsáhlé pole, které se zaměřuje na „vytváření lepší společnosti a zvláště na zlepšení sociálního blahobytu“ přičemž obsahuje dvě složky. Prvně se zaměřuje na „vědomou tvorbu sociálních aspektů v našem prostředí“ a za druhé „aktivně zapojuje členy komunit v této sociální konstrukci, raději než aby ponechal rozhodnutí v rukou těch, kteří ovládají moderní systémové struktury“ (Brueggemann 2013: 24). Autor zde akcentuje aktivní přístup sociálního pracovníka, který ho staví do role tvůrce sociálního prostoru.

Práce v tomto prostoru je zahraničními autory chápána mimo jiné i jako komunitní sociální práce, termíny se často překrývají; nicméně mají totožné základy. Srovnáno s autory Grosser a Mondros, jedním z účelů komunitní práce je „zajištění maximální participace občanů v institucích a systémů společnosti. Souvisejícím cílem je usnadnění alternativních kanálů, a to prostřednictvím rozvoje nových organizací vyloučených. V obou případech, důsledkem komunitní práce je rozšíření kvality a dopadu participačních úsilí“ (Grosser a Mondros, 1985: 155). Můžeme vidět, jak sociální práce dostává nový rozměr – od (mikro) přímé práce po politickou v pravém slova smyslu. Autoři proto zdůrazňují čtyři hlavní strategie:

1. budování morálky pro lidi a organizace formou kooperativní činnosti
2. vytváření problém-řešících organizací, založení nových lokálních rozhodovacích orgánů, zahájení specifických změn v prostředí, hlavně formou spolupráce
3. tvorba vnímavých služeb – vytváření podpůrných sítí nebo poskytování nouzových dávek nebo komunitních kreditních svazů a družstev
4. rozběhnutí přenos-vytvářejících organizací na komunitní úrovni (c.d.)

Autoři zde opět nastiňují, že pojem makro praxe sociální práce inklinuje k tvorbě společenského klimatu a mimo jiné k principu

vytváření nových organizací, jejichž existence je definována lokální potřebou. Závěrem, vztah mikro a makro je jasně rozpoznatelný - přímá práce versus tvorba na vyšší úrovni. Tím ovšem neříkám, že první styl je špatný a druhý horší. Jsou to rozdílné přístupy, které však mají stejný cíl - odbornou pomoc. Zásadně je ale odlišuje politický záběr makro praxe, která i díky tomuto rozměru je schopna zasáhnout potřeby značného množství klientů.

2.Ukotvení sociální práce v České republice

2.1 Exkurz

Pojďme se nyní zabírat tím, jakými cestami prošla sociální práce v českých zemích. Pojetí oboru, jak ho známe dnes, vychází z křesťanského chápání světa, tedy „pomáhej bližnímu svému“, kdy hlavním představitelem, co se týče středověku, je katolická církev, respektive ženské církevní řády s kláštery a řehole - s přidruženými nemocnicemi, v tehdejší názvosloví špitály či hospitály. Dalo by se říci, že reagovala na tehdejší potřeby, protože mezi cílové skupiny spadali sirotci (hlavně v období válek), nemocní, chudí, postižení, tedy lidé, s nejbídnějším společenským postavením. Postupem doby se o „sociální služby“ začínají zajímat i vyšší stavy a bohatí měšťané; nesmíme zapomínat na fakt, že podpora církve přinášela značné benefity. Silnou organizací se také staly cechy, jejichž činností byla péče o řemeslníky stejného oboru a jejich rodin. Vlk (1997) připomíná, že existovala i takzvaná bratrstva, založená na dobrovolnosti, jejichž hlavním posláním byla účast na společných bohoslužbách.

Souhrnně, do středověkého konceptu péče spadali nejvíce potřební, z dnešního úhlu pohledu se jedná o účast, která je definována potřebou. Můžeme také tvrdit, podstatný zlom v péči o chudé přichází až s josefínskými reformami, které odňaly katolické církvi její téměř absolutní postavení - například zrušení klášterů, které se nezabývaly vědou a zdravotnictvím.

S nastupující industrializací bída vzrůstá, je řešena hlavně obcemi, do které chudý přísluší. Nicméně stále nehovoříme o organizovanosti (plánování) péče, o tom můžeme mluvit až s počátkem 20. století, kdy principem je individualizace a prevence, společnost také dochází k názoru, že jednorázové dary nejsou pro řešení chudoby zcela vhodné (Kodymová in Matoušek, 2001).

Po vzniku první republiky se péče soustředí hlavně na válečné veterány, invalidy, sirotky, pozůstalé a později nezaměstnané (Večeřa, 1996). Vzniká mimo jiné ministerstvo sociální péče, rozvíjí se pojištění a v tandemu stát společně s různými spolky zakládá celou síť institucí, které se doplňují (Kodymová in Matoušek, 2001). Domnívám se, že již zde můžeme hovořit o makro praxi; přinejmenším o

profesionalizaci sociální práce, která z „mikro“ rozlišení přechází hranice do komplexnějšího rámce. V tomto ohledu nesmíme zapomenout na osobnost Alice Masarykové, jejíž činnost vedla k založení Vyšší školy sociální péče.

Je více než pozoruhodné, že určitý aspekt historie sociální práce přechází z období první republiky do dnešní doby. Kodymová (in Matoušek, 2001) uvádí, sociální práce nebyla ve všech ohledech na světové úrovni. Vyjma neexistence profesních specializací, se tehdejší pracovnice potýkaly zejména s kompetenčními spory - organizačních, odborných, stavovských - a také s pracovní přetížeností a podřízeným postavením. Podpora nových přístupů záležela na aktivitě pracovnice (c.d.).

Myslím si, že se jedná o naprosto ty samé problémy, které sociální pracovníci musí řešit i v současné době. Například pokud se podíváme na personální obsazení Orgánu sociálně právní ochrany dětí v roce 2011⁴, tak zjistíme, že na 1808 pracovníků připadal počet 572 733 evidovaných případů rodin, z čehož bylo živých případů 275 143. Prostým aritmetickým výpočtem dospějeme k výsledku 152 živých případů na jednoho pracovníka. Podle mne se jedná o naprosto tristní situaci - pracovník čistě teoreticky musel průměrně každou hodinu na pracovišti obsloužit jednu rodinu, mluvíme-li pouze o živých případech. Což si dovoluji tvrdit, odporuje logice kvalitního profesního výkonu.

Hovořil jsem také o nedostatečném vzdělávání během období první republiky. Nahlédneme-li znovu do předešlého zdroje, tak ze zmiňovaných 1808 pracovníků mělo vysokoškolské vzdělání v oboru sociálně právním 556 pracovníků, tedy zaokrouhleně 30 procent. Vyššího odborného a vysokoškolského vzdělání jiného oboru představuje zhruba 34 procent a středoškolsky vzděláno tedy je zhruba také 34 procent. Na tomto místě si opět myslím, že máme-li na pracovištích typu orgán sociálně právní ochrany dětí, což by měla být jedna z domén sociální práce, větší počet středoškolsky vzdělaných než v oboru vysokoškolsky vzdělaných (vyjma VOŠ), nemůže se jednat o kvalitně nastavený systém.

⁴ Srov. Statistická ročenka

http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/303cs_2.pdf&original=ročenka_2011.pdf

2.2 Definování oboru

Nyní se věnujme pojetí sociální práce od roku 1989. Novotná a Schimmerlingová v knize z roku 1992 popisují sociální práci jako za „vědecky fundovanou disciplínu, která speciálními pracovními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionálním základě ... vychází tedy z obsáhlého systému teoretických poznatků mnoha společenských věd, zejména psychologie, pedagogiky, sociologie, z lékařských, právních a ekonomických a v neposlední řadě i z filozofie ... je ovlivněna morálkou, kulturním systémem, historickou tradicí, zvyky a společenskými hodnotami ... specifika sociální práce spočívá v aplikaci vědeckých poznatků do praktické činnosti.“ (Novotná, Schimmerlingová 1992: 19). Autorky tím říkají, že sociální práce je ve své podstatě konglomerát (v dobrém slova smyslu) několika různých vědních disciplín, ale sestavených za účelem pomoci člověku v jeho prostředí. Zmiňují také společensko-kulturní podtext, který je pro sociální práci více než podstatný.

Řezníček v roce 1994 oproti tomu upozorňuje, že po sametové revoluci ztrácí „těžiště spočívající v možnostech dávkové a represivní agendy a hledá nové zakotvení návratem k tradicím liberální společnosti“ (Řezníček 1994: 18). Jinými slovy, obor byl zbaven některých represivních přístupů bývalého režimu. Dalo by se říci, že po roce 1989 obor stál před rozhodnutím, jakým směrem se vydat, respektive, chtěl navázat na zmiňovanou tradici první republiky. Nicméně Řezníček navzdory tomu uvádí, že specifikem sociální práce je „požadavek osobního nasazení pracovníků při řešení problémů jejich klientů. ... Velkým a na Západě uznávaným vnitřním rozporem této profese je, že sociální pracovníci nemohou přenést na svá vlastní bedra natrvalo řešení problémů svých klientů“ (Řezníček 1994: 19). Zde je patrný obrovský posun - vždyť ještě před několika lety byla sociální práce založena na paternalistickém, až represivním přístupu, s převahou byrokracie, kdy rozhodnutí mnohdy záleželo spíše na libovůli úředníka, nehledě na ne-identifikování se s profesí. Chci tím v návaznosti na Řezníčka říci, že po převratu nastal pravý opak minulé doby - od nezájmu po zájem absolutní. Jenomže právě v absolutním zájmu o klientovo blaho se paradoxně může promítat i paternalistický přístup minulé doby, kdy v rámci zmíněného požadavku osobního nasazení převezme pracovník odpovědnost

za klientův život, takže se opět navrácí do roviny rozkazující nadřizený - akceptující podřizený. Toto tvrzení lze dokumentovat například na průzkumu pracovníků v sociálních službách (nejedná se sice o sociální práci, ale s určitými cílovými skupinami pracuje výhradně tento typ zaměstnanců) v domově pro osoby se zdravotním postižením. Průzkum zjistil, že byť jsou pracovníci velmi empaticky založené osoby, tak právě z důvodu potřeby absolutního nasazení ne vždy ponechávají klientům úplnou svobodnou vůli. Čímž jsou ještě navíc podpořeni dozírajícími orgány, které nejspíše vytvářejí dojem, že pracovníci mají za klienty za každých okolností zodpovědnost (Zavřel 2011).

Řezníček k sociální práci nicméně přistupuje z hlediska tří předpokladů - poslání profese, legislativní rámec sociální politiky a stanovy organizací poskytující služby. Paradoxně však říká, že sociální práce má své „těžiště spíše na mikrosociální nebo mezosociální úrovni, tj. tam, kde jsou sociální pracovníci v přímém styku s klienty a jejich sociálním prostředím. Důraz se přitom klade na sociální interakci a její změnu ... doménou není politické působení, když ... mají profesionální zájem na ovlivňování tvorby sociální politiky a sociální legislativy“ (Řezníček 1994: 21). Autor se tedy spíše soustředí na přímou práci s klientem či skupinami, ale již takto brzy připomíná v podstatě makro praxi, ačkoliv dle něj není v působnosti pracovníka. Podle mého na definici je nejdůležitější pojmenování působnosti sociálního pracovníka, byť tím odporuje koncepci mé práce. Říká, že pracovník se musí zajímat i o to, co se děje „kolem něj“, musí sledovat legislativní změny a eventuálně se jich nějakým způsobem zúčastnit. Což je opět posun oproti minulému uspořádání, kdy změny byly diktovány shora.

V jistém kontrastu Havrdová dělí sociální práci do dvou subkapitol. V první „sociální práce jako obor je aplikovaná věda, která zkoumá komplexní souvislosti mezi intrapsychickými, interpersonálními, skupinovými a společenskými procesy a způsoby jejich ovlivňování legislativními, organizačními a vztahovými prostředky. Jejich cílem je zlepšit životní pohodu všech lidí“ (Havrdová 1999: 154). Zde se jedná v podstatě o mikro praxi, ale opět spojuje psychologické a sociologické pojetí oboru a zároveň k nim přidává určitý druh manažerských schopností - pracovník nefunguje jen jako prostý úředník. A ve druhém, oproti Řezníčkovi

zcela odlišném pojetí, sociální práce „jako“ činnost je profesionální aktivita, která vytváří podmínky pro rozvoj a lepší využití zdrojů jednotlivce, skupin, komunit a společnosti využíváním prostředků analýzy a komunikace, profesionálním utvářením a usnadňováním vzájemné interakce (organizováním, vyjednáváním) a realizací a změnou legislativních a společenských podmínek, s cílem ochránit a posílit zejména znevýhodněné a ohrožené skupiny a jednotlivce ve společnosti“ (c.d.). Nyní můžeme skutečně hovořit o (znovuobjeveném) makro praktickém pojetí oboru. Pracovník má skutečně za povinnost být aktivním hybatelem změn, musí analyzovat sociální problémy, vytvořit vhodné řešení, které jak pomůže klientovi, tak bude i efektivní; s ohledem na zdroje - ekonomicky řečeno nízko nákladové. Můžeme zde také hovořit o plánování komunitní (obecní) péče, kdy pracovník funguje jako již zmiňovaný prostředník mezi institucemi, přičemž je svým postavením moderuje či facilituje.

Navrátil (2000), přejímá do své definice koncept sociálního fungování, kdy tvrdí, že „cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kde je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí“ (Navrátil 2001:11). Domnívám se, že v tomto případě obor spojuje dvě vědní disciplíny, a to psychologii a sociologii. Ze sociologického hlediska říká, že klient ve svém světě hraje určité role, které okolní prostředí nemusí respektovat a zároveň z psychologického úhlu pohledu mluví o tom, že klient se v tomto prostoru nějak cítí. A sociální pracovník vykonává intervenci na pomezí těchto dvou konceptů. Byť se bezesporu jedná o kvalitní konstrukt, tak pro pracovníka přináší nebezpečí hlavně s ohledem na jeho profesní ukotvení. Jak bylo řečeno - obor je mnohovrstevnatý a propojuje několik věd. Se všemi pozitivy s sebou přináší negativum v tom, že běžný pracovník není v podstatě úplným odborníkem na všechny profese. Není tedy jak odborným sociologem, tak ani psychologem (nemá patřičné vzdělání). Jinými slovy - o mnoho více musí dbát na vlastní profesní odbornost - nesmí překračovat mantinely své odbornosti. Musím ovšem poznamenat, že ačkoliv není „čistým“ odborníkem na jeden vědní obor, tak může těžit ze všech, kterým se naučil; sociálním pracovníkům tedy nelze vytýkat

„neodbornost“, protože jejich odbornost spočívá právě ve znalostech a posléze správném výběru dané metody ze všech dostupných.

Matoušek zmiňovaná pojetí spojuje, přičemž vzniká pojetí, ve kterém „sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají utvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života“ (Matoušek 2003: 11). Vyjma spojení předchozích poznatků zde jako zcela zásadní vnímám vyústění, které směřuje v podpoře důstojného života klientů. Když se vrátíme zpět - sociální pracovník se v minulém režimu nemusel zatěžovat podporou důstojného života a zároveň oproti popřevratovému pojetí není za klienty absolutně zodpovědný. A to právě díky slovu „podpora“, jinými slovy doprovázení. Dalším podstatným momentem je opětovné získání sociálního uplatnění, tedy rehabilitace, reintegrace a resocializace. To jsou v současné době fenomény, se kterými se sociální práce vyrovnává, respektive má za úkol navrhnout řešení.

V nejnovějším pojetí je patrný další zlom popisu toho, co sociální práce vykonává, čím se řídí a jak obecně vypadá. Musil (in Matoušek 2013) hovoří o identitě oboru, kterou se míní „kolektivní sebepojetí skupiny lidí, kteří považují za žádoucí sledovat cíle a jednat přitom způsoby specifickými pro SP“ (c.d. 2013: 512). Autor dále shrnuje poznatky různých autorů a v podstatě se dostává na začátek, kdy univerzálním úkolem sociální práce je pomoc klientům, nehledě na teorie či modely. Což myslím nás sice může dostat do určité skepse, kdy nevíme, co přesně vlastně sociální práce je, neumíme ji dokonale definovat, ale víme, že naším kolektivním zájmem (a dá se říci i identitou), vždy je zájem klienta, skupiny organizace, komunity, prostředí atp.

2.3 Postavení makro praxe

Profese sociálního pracovníka je zaplněna mnohými dilematy a problémy, nejinak tomu je i v rozdělení mikro versus makro. Jak Musil (2003) uvádí, pracovník má v profesionálním pomáhání tři možnosti - „buď se snaží klientům pomoci, aby se přizpůsobili očekávání okolí, nebo se snaží změnit sociální prostředí, aby se v něm mohli lépe orientovat a prosazovat, nebo kladou důraz na obojí současně“ (Musil 2003: 181). Je zřejmé, že pracovník osciluje mezi těmito možnostmi, neboť jeho profese mu ukládá, aby neustále přemýšlel a analyzoval informace, na jejichž základě vytvoří koncept péče. Musil tímto v podstatě hovoří o „trojjedinosti“ sociální práce, kdy jakákoliv perspektiva je z logiky věci pravdivá; v podtextu také můžeme vnímat snahu o nalezení rovnovážného bodu mezi potřebami klienta a prostředím.

V tomto bodě je jedinečnou možností, jak naplnit potřeby klientů, systém sociálních služeb, který se makro praktický pohled snaží uzpůsobit. V zásadě dle Musila (2003) existují dva postupy; první nazývá „*architekti vládních reforem*“. Tito takzvaní architekti respektují sociální systém, v jejich pojetí jsou cílové skupiny a služby pod systémy společnosti. Pokud ve své činnosti narazí na nedostatek v uspokojování potřeb, takže znění navrhovaných reforem má celostátní ráz, to vše s ohledem na efektivitu a zamezení negativních následků (c.d.). Oproti tomu stojí principy „*radikální sociální politiky*“, jejíž sympatizanti odmítají stávající pojetí sociálního systému, kdy klienta pojímají jako oběť zlovůle systému. Podporují revoluční řešení, zaobírají se hlavně právy znevýhodněných. (c.d.). Z mého úhlu pohledu autor tvrdí, že se sociální pracovník stává „*bojovníkem za práva chudých a utiskovaných*“, přičemž mu je přisouzena ještě větší politická angažovanost, než by mu měla příslušet. Nicméně nesmíme zapomenout na anti-opresivní bázi tohoto přístupu, která by měla vést ke zplnomocnění (empowermentu) klientů.

Byť v českém kontextu může radikální sociální politika vyznívat špatně, vzhledem k špatným historickým zkušenostem v boji za spásu vykořisťovaných, nelze ji zatratit. Oprostíme-li se totiž od zmiňované špatné zkušenosti, tak se v podstatě dostáváme zpět

k angažovanému typu sociálního pracovníka, jehož práce spočívá právě k aktivní, možná revoluční, tvorbě sociálního prostředí.

Makro praxi vnímám na základě výše zmíněných postulátů mimo jiné jako osobní pracovníkům přístup k sociální realitě. Má v zásadě na výběr, zdali přijme či odmítne současné uspořádání (případně součásti) a jakou formou bude postupovat dále. Myslím si, že ideálním nastavením je směr obou pohledů - může se sice jednat o fikci, ale domnívám se, že odborník se má rozhodovat nejprve na základě zjištěných fakt a následně aplikovat postup, který se mu zdá nejvýhodnější. Řešení problému může totiž spočívat jak v drobné technické úpravě, tak i ve větším (i zcela novém) systémovém záběru.

V návaznosti na uvedené, Matoušek pojmenovává součást makro praktické snahy názvem „*systémový projekt*“, které zahrnují oblasti „řízení organizací; kontaktní a koordinační práce s organizacemi; projekty týkající se velkých místních společenství; navrhování, řízení a hodnocení systému sociálních služeb; iniciativy ovlivňující místní, regionální a státní sociální politiku“ (Matoušek 2003: 309). Připomíná však, že postavení sociálního pracovníka je přinejmenším svízelné, protože téměř vždy je placen ze státních peněz (nepracuje-li v soukromé firmě). U úřadů všech typů je to pochopitelné, ale v dnešní době jsou i nestátní a neziskové organizace obvykle financovány státním rozpočtem. Paradoxně, byť obvykle je doménou nestátního neziskového sektoru inovativní přístupování k odborné práci, tak snaha může narážet na systémovou bariéru - ze sociologie víme, že jakékoliv společenské uspořádání tíhne k rovnováze a obecně změny ne vždy podporuje, jelikož narušují jeho integritu. Jinými slovy, nejenže se sociální pracovník - obzvláště makro praktik - musí vyrovnat s vlastním profesním ukotvením, ale navíc pracovní činnost (spočívající v provádění změn) musí vnímat v kontextu ne vždy přejícného systému, který mu poskytuje živobytí.

Ve zmíněném byrokratickém prostředí nám ve výsledku bohužel může vyvstat základní typologie „profesionálů“, mezi něž Knopf (1979) řadí:

- i. válečníky - snaží se vést otevřený boj proti systému a znevažují jeho hodnotu. Často ovšem prohrávají a jsou propuštěni.
- ii. pomlouvače - což jsou skrytí válečníci, jejichž formou boje je stížnost (na cokoliv). Systém se jim však brání

- tím, že jim přiděluje obtížné úkoly, zastavuje povyšování, nedopřává jim přiměřenou mzdu nebo je rovnou vyloučí z pracovního poměru.
- iii. stěžovače - podobají se předchozímu typu, ale své stížnosti směřují zejména na ostatní pomáhající pracovníky případně členy své rodiny. Tímto v podstatě chtějí dosáhnout politování od druhých. A možná právě díky tomu v organizacích přežívají.
 - iv. tanečníky - kteří jsou velmi schopní v ignorování pravidel organizace. Jsou to samotáři, často jsou napomenuti za špatně vyplňování formulářů. Čímž přispívají k chodu organizace jen poskromnu.
 - v. obránce - jejich charakteristikou je bojácnost, neúčastní se konfliktů, proto raději systém vždy podporují. Jsou často supervizory (pozn. autor tím nejspíše myslí dohlážitelské kvality) a jsou vnímáni jako byrokrati.
 - vi. stroje - ti jsou skuteční byrokrati mající pramálo zkušeností v přímém poskytování služeb. Na druhé straně jsou obvykle povyšování
 - vii. kati - s rázností a zápalem sobě vlastními útočí na ostatní pracovníky organizace. Jsou impulzivní, vzteklí a mnohdy libovolně propouštějí zaměstnance a mění domluvené programy. Nejsou hodnotově svázáni s posláním pomáhajících pracovníků nebo byrokracie. (c.d.)

Jedná se sice o zahraniční literaturu, nicméně si myslím, že by bylo liché se domnívat, že v české sociální práci neplatí. Domnívám se, že bylo nutné typologii zmínit, jelikož se jedná o zápornou stránku makro praktického snažení, respektive právě tyto zmíněné situace mohou nastat, nejsou-li kvalitně nastaveny vztahy mezi odborníky a systémem obecně. Otázkou tedy zůstává, jak je systém vůči makro praxi nastaven, aby nedocházelo k podobným excesům? Na to ve výsledku odpoví další stránky této práce.

2.4 Makropraxe kontra sociální politika a komunitní práce

Nahlédneme-li do českého definování makro praxe, respektive její odlišení od ostatních konceptů, ve kterých se sociální práce pohybuje, nenalezneme zcela jasné pojmenování. Není tomu tak proto,

že by neexistovalo, ba naopak, je živo v několika vzájemně se prolínajícími se kategoriemi. Na počátku jsem se pokoušel nastínit obecné pojetí sociální práce, nebyla však zmíněna nadřazená kategorie, a tou je sociální politika.

Vztah sociální politiky a sociální práce je do značné míry spojitý. Jak Tomeš uvádí, obory mají „mnoho společných východisek. Obě respektují lidskou důstojnost, stavějí na ideálu humanity a respektu ke klientovi ... kladou si za cíl jak ekonomickou efektivnost, tak i celkovou efektivitu opatření - intervencí... a sociální fungování, sociální integraci obyvatelstva“ (Tomeš in Matoušek 2013: 166). Pojítkem oborů je tedy účelnost navrhovaných opatření a také vzájemná křesťansko-humanistická báze. Nicméně se odlišují východiskem, kdy primárním zájmem sociální politiky je společnost jakožto systém, kdežto u „prosté“ sociální práce mluvíme o klientovi, skupině a komunitě. Jinými slovy, sociální práce se soustřeďuje na ovlivňování společenského prostředí až ve druhé vlně. Je naprosto logické, že sociální politika musí být nadřazena sociální práci, kvůli širšímu, vždy společenskému záběru. Domnívám se ale, že právě zde je skryta makro praxe; tedy že může být i přímou pracovní technikou sociální politiky.

Dalším českým synonymem pro výkon makro praxe se stává komunitní sociální práce. Tu také lze definovat jako „metodu zvládání sociální změny“, kdy v Západním světě vznikla jako koncept navozený neustálou společenskou mobilitou (Hartl 1997: 54). A co více, smyslem komunitní práce je „zvyšovat toleranci, dobré sousedství a sociální odpovědnost, snižovat intoleranci, předsudky a strach. Velká část komunitní práce se týká rozhodování o prioritách. Často je třeba podpořit naléhavou potřebu skupiny, která stojí v pozadí, protože se nechce nebo neumí ozývat hlasitěji“ (Hartl 1997: 72). Zde již můžeme spatřovat i politickou orientaci sociální pracovníka v návaznosti na antiopresivní a zplnomocňovací přístupy a zároveň na koncept agenta změny. Na druhé straně autor neposkytuje jasné ohraničení.

Matoušek (2003) oproti tomu rozděluje makro metody a komunitní práci, je ale patrné, že základní pracovní technikou se v obou případech stává (sociálně-demografická) analýza. Jelikož oba přístupy pracují s větším množstvím klientů a případně skupin, tak z logiky věci vyplývá, že na počátku musí stát kvalitní posouzení

situace, a to včetně nastínění problému v historické perspektivě a budoucím vývoji. Samozřejmě s ohledem na region, obec, kraj, komunitu, společenství a jiné. Česká komunitní práce se totiž inspiroje a vychází z anglosaského pojetí, či Západního obecně, ve kterém jsou komunity chápány jako například celé obce, kde komunitní sociální pracovník zastává mnohem podstatnější úlohu, než v Čechách. Všeobecně postavení sociálního pracovníka je lepší v zemích s nepřerušovanou kontinuitou vývoje. Musíme si uvědomit, že anglosaský pracovník vykonávající svou činnost na pomezí makropraxe, sociální politiky a komunitní práce, je profesně etablován, respektive jeho činnost není „pro forma“. Například klíčem ke komunitnímu plánování je vyjednávání mezi tripartitou zadavatel-poskytovatel-uživatel, tedy platící-vykonávající-přijímající. Jenomže obvykle toto pojetí v České republice nefunguje, protože tripartita může být zastupována jednou organizací či odborníkem. Typickým příkladem jsou pobytové služby zřízené kraji jakožto příspěvkové organizace, zvláště když pečují o klienty s mentálními hendikepy. Kraj je jednak zadavatelem (financuje), poskytovatelem (poskytuje služby, vybavení atp.) a také zastupuje i klienty. A za předpokladu, že dle zákona⁵ má povinnost vytvářet (střednědobý) plán pouze kraj, respektive zaměstnanec, nelze komunitní plánování vykonávat dokonale.

Abych shrnul předcházející myšlenky, tak v dnešní české sociální práci makro praxe v podstatě skrytým elementem, který se vzájemně proplétá s komunitní prací a výkonem sociální politiky. Podstatou však vždy zůstává zájem o blaho (obecně) části celku. Tímto by měl být podle mého názoru podřazen pojetí sociální politiky, již zajímá především „péče o celek“, kterak by Engliš (1916) řekl, pěstování společenského celku, kdy nejúčinnějším prostředkem je státní moc a právo. Na druhé straně je nadřazeným pojmem komunitní práce, protože pracuje s větším celkem. Pokud tedy přistoupíme na definici komunitní práce, kdy komunitou může být například část obce a podobně. To ale neznamená, že se makro praktický přístup nepromítá do ostatních. Směrem k sociální politice by měla zaujímat pozici článku poskytujícího zpětnou vazbu, kdy by reflektovala prováděné reformy a stala se tak aktivním partnerem v koncipování státní sociální politiky. Co se týče nadřazeného

⁵ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

vztahu ke komunitní sociální práci, tak by předávala všechny dostupné poznatky takovým způsobem, aby skrze komunitní praxi pozitivně zasáhly do mikro praktického působení. Jinými slovy by měla vytvářet metodiky sociální práce a zároveň zprostředkovávat formální a neformální poznatky oboru mezi jednotlivými stupni celé sociální práce.

Domnívám se, že ve výsledku makro praxe má skutečný potenciál být hlavním organizátorem sociálně-politicko-pracovního profesního života. Opět připomeňme „agenta změny“, jehož působnosti tkví právě ve formování, tvoření a koncipování rámce oboru. Otázkou nyní zůstává, jakým směrem by se měla ubírat. Myslím si, hlavní tématikou makro přístupu, chceme-li doménou, je oblast sociální integrace. Může to znít prapodivně, ale uvědomme si, že integrační tematika spočívá právě ve funkční úpravě mikro praxe zároveň v uzpůsobování společenského, legislativního a metodického rámce.

3. Problematika sociální integrace z pohledu Evropské unie a České republiky

3.1 Rámec Evropské unie

Nyní se budu věnovat pojmu sociálního začleňování v prostoru Evropské unie. Činím tak z toho důvodu, že náš stát je s touto organizací natolik spjat, a dokonce v určitých ohledech jí je podřazen, čili její směřování se stává východiskem nejen pro sociální politiku.

V současné době problematika sociálního začleňování vychází ze strategie Evropa 2020, která byla přijata roku 2010. Strategie převádí hodnoty zakotvené v primárním právu Charty základních práv Evropské unie, z níž jsou pro náš účel nejdůležitější práva na vzdělání, svoboda volby práce a právo na práci a důstojné životní minimum. Sociální začleňování je ve zmíněném dokumentu ukotveno ve článku 34, odstavci 3: „v rámci boje proti vyčleňování ze společnosti a proti chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální pomoc a podporu v bydlení, které mají zajistit důstojnou existenci všem, kdo nedisponují dostatečnými prostředky, dle podmínek stanovených právem Evropského společenství a legislativou jednotlivých států a jejím uplatňováním“ (c.d.: 8). Můžeme zde vidět, že EU (zatím) klade zodpovědnost ve snaze o integraci na bedra jednotlivých států. A to formou otevřené metody koordinace, kdy jsou stanoveny cíle a prostředky naplnění si zvolí každý stát sám; samozřejmě nejlépe v návaznosti na Strategii. Státy následně vytvářejí zprávy ze svého konání.

Odpoověď na otázku, za jakého důvodu je tematika sociální integrace pro EU důležitá, nalezneme v její historii - vytvořením společného prostoru a trhu totiž lze efektivně zaručit mírový rozvoj a naopak. Podle mého, nejdůležitější formou, jak zajistit určitý hospodářský blahobyt na značně diferencovaném kontinentu, s mnoha kulturami, které prošly vzájemnými válkami a hlavně s naprosto odlišnou mírou ekonomické úrovně, je právě (sociální) integrace. Nejen v solidárním duchu regionální podpory, ale také v otevření trhu práce, kdy základním předpokladem je zásada rovného přístupu k pracovním příležitostem. Tedy je nesmírně důležité sociálně začleňovat, aby si všichni byli v těchto právech rovni. O tom také

hovoří zmíněná Strategie, kdy jejím třetím bodem je „růst podporující začlenění: podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat sociální a územní soudržností“ (c.d.: 5). Pro tento účel Strategie definuje sedm hlavních iniciativ, z kterých je pro náš účel důležitá tzv. Evropská platforma pro boj proti chudobě. Jejím posláním je „zajištění sociální a územní soudržnosti tak, aby výhody vyplývající z růstu a zaměstnanosti byly ve velkém měřítku sdíleny a lidem postiženým chudobou a sociálním vyloučením bylo umožněno žít důstojně a aktivně se zapojovat do společnosti“ (c.d.: 6). Zde již můžeme vidět budoucí pole jak pro sociální politiku, tak i pro makro praxi, kdy „leitmotivem“ jejího působení je aktivní vytváření sociálně integračních postupů pro zajištění participace znevýhodněných osob a rodin. Což lze dokumentovat na tvrzení, že Iniciativa spočívá v tom, že má „posílit úlohu občanů prostřednictvím vysoké úrovně zaměstnanosti, investovat do získávání dovedností, bojovat proti chudobě, modernizovat pracovní trhy, odbornou přípravu a systémy sociálního zabezpečení, jež pomohou předvídat a zvládat změny, a vybudovat soudržnější společnost. ... Jde o zajištění přístupu a příležitostí pro každého v průběhu celého života“ (c.d.: 18). Poslední věta je z mého úhlu pohledu zásadní, protože ukládá (nejen) makro praxi koncipování profesionální pomoci takovým způsobem, aby sociální služby a pomoc byly jak dostupné, tak i provázané. Přičemž základem by měla být vyčerpávající analýza potřeb klientů a regionu v kontextu vývoje.

Následně Strategie (str. 20) určuje postup práce pro Komisi, stanoví několik zásad, které se snažím implementovat do makro praxe:

- i. „přetvořit otevřenou metodu koordinace v oblasti sociálního vyloučení a sociální ochrany na platformu pro spolupráci, vzájemné hodnocení a výměnu osvědčených postupů, ... a přijmout konkrétní opatření, mimo jiné v podobě zacílené podpory ze strukturálních fondů, zejména z Evropského sociálního fondu“. Pro makro praxi z toho může (v nejlepším případě) vyplývat, že by se mohla fungovat i na principu evidence-based practice, jaký začíná být standardem například zahraničním zdravotnictvím.
- ii. „navrhnout a provádět programy na podporu sociální inovace zaměřené na nejohroženější skupiny, nabízející znevýhodněným komunitám především inovační vzdělávání, odborné vzdělávání a pracovní příležitosti, bojovat proti diskriminaci (např.

zdravotně postižených) a vyvinout nový program pro integraci přistěhovalců..." Zde můžeme spatřovat další rovinu makra, a to v zabezpečení vzdělávání, zejména v sociálně slabších a vyloučením ohrožených lokalit. Nemluvě o aplikování aktivní politiky zaměstnanosti, především s ohledem na dostupnost rekvalifikačních kurzů. Je také diskutována ochrana práv osob s hendikepy; v kombinaci s uvedenými aspekty by se makro praktik soustředil v navrhování konceptů pro podporu zaměstnatelnosti těchto klientů.

- iii. „provést posouzení přiměřenosti a udržitelnosti systémů sociálního zabezpečení a důchodových systémů a vymezit způsoby, jak zajistit lepší přístup k systémům zdravotní péče". Vyjma zájmu o sociální zabezpečení musí makro praktik vytvářet své návrhy se znatelným ohledem na ekonomickou situaci. Zdroje totiž nejsou nevyčerpatelné, obvykle i menší, než praxe vyžaduje. Ekonomická efektivita se bohužel stává všední realitou, mikro praxe sociální práce trpí velkým finančním podhodnocením. Makro přístup by tedy měl tuto situaci reflektovat a provádět svoji činnost tak, aby co nejlépe hospodařila s dostupnými zdroji. Hospodárnost by se také měla týkat udržitelnosti (jak známe například z tvorby projektů), kdy plán by měl přetrvat co nejdéle. Ba co více, makro by se také mohla podílet přímo na shánění peněz a zajistit tak bezproblémový chod mikra.

Členským státům určuje tyto povinnosti:

- i. „podporovat kolektivní i individuální zodpovědnost v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení". S ohledem na kolektivní a individuální zodpovědnost můžeme makro praxi vnímat jako tvůrce společenské nálady v regionu a republice. V našich kulturních poměrech se jedná hlavně o snižování nenávisti nejen vůči romské národnostní menšině. Jakým způsobem? Domnívám se, že by bylo vhodné, aby v médiích vystupovali sociální pracovníci, sociologové a odborníci obecně mnohem více, než je dnes běžné. Bohužel, zvláště sociální pracovníci jsou v médiích známí pouze tehdy, pokud zapříčiní mimořádnou událost anebo opomenou své povinnosti či etický kodex. Možná také chybí profesní komora s povinným členstvím, která by se k podobným záležitostem odborně vyjadřovala.

- ii. „stanovit a provádět opatření zaměřená na specifické podmínky zvláště ohrožených skupin (jako neúplné rodiny, starší ženy, menšiny, Romové, zdravotně postižení a lidé bez domova)“. Jak jsem již zmínil, makro praktik musí vycházet především z objektivní sociálně demografické analýzy v časovém horizontu. Bude tak mít přehled o komplexnosti problému v celé jeho šíři. Jinými slovy, sociální práce by mohla také zvýšit legitimitu své existence v očích politické reprezentace, protože čím rychleji lze postihnout problematiku, tím je lepší vyjednávací pozice.
- iii. „plně využít své systémy sociálního a důchodového zabezpečení, aby byla zajištěna odpovídající podpora příjmů a přístup ke zdravotní péči“. Opět zde vidíme požadavek na efektivní redistribuci zdrojů a podpory dostupnosti služeb, Dostupností však nemyslím jen lokální blízkost, ale i adresnost, aby bylo přímo jasně deklarované, komu je služba či dávka určena. Hovořím také o dostupnosti kvality prováděné péče a rovnosti přístupu ke službě. Samostatnou kapitolou v tomto ohledu je jasné definování sociální služby, respektive všeho, co poskytuje. Abych to vysvětlil - hovoříme-li o efektivitě s omezenými zdroji, tak organizace či část systému musí vědět, jakou všechnu péči je schopna zajistit a za konkrétní finance zabezpečit. Domnívám se totiž, že v budoucnu bude znatelně obtížné, aby jedna sociální služba poskytovala veškerou možnou péči. Myslím si, že nás v budoucnu čekají spíše služby, které jsou specifičtější zaměřené a hlavně lokální. Jedná se o znatelnou výhodu pro klienty, protože přesně budou seznámeni s tím, co konkrétně jim služba za věnované finance poskytne.

Tyto body rozpracovala Druhá každoroční konference Evropské platformy pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení, konané v roce 2012; stanovila následující doporučení (upraveno, c.d.: 12):

- i. „lepší a chytřejší investování - ,není nutné investovat více, ale lépe, chytřeji a na příkladech dobré praxe (evidence-based). To může být provedeno například tím, že se primární zdravotní péče rozšíří do komunitních center. ... Měl by být kladen větší důraz na prevenci za účelem snížení rizikových faktorů, podpory zdravého životního stylu a zvýšení zdravotního

povědomí v raném věku". Vztáhnuto k makro praxi - efektivní péče může spočívat jak v efektivnějším nakládání se zdroji, tak také paradoxně k podpoře stavu, aby zdroje vůbec nemusely být využity. Je totiž jasné, že primární prevence - předcházení stavu - je vždy levnější, než následná sekundární - práce s již nastalou situací. Nemluvě o terciální - harm reduction, kdy zabraňujeme opakování. Zajímavou možností makro praktika je zmíněná zdravotní prevence. Byť se může jevit, že zdravotnické záležitosti nemusí spadat do odbornosti sociálního pracovníka, tak si musíme uvědomit, že odborník pracující s lidmi se sociálním vyloučením, se z logiky věci setkává s lidmi, kteří jsou na zdraví ohroženi. Špatný zdravotní stav je totiž jedním z ukazatelů relativní chudoby a tím i sociálního vyloučení. Zvyšování zdravotnického povědomí a nastavení služeb vzhledem k tomuto faktu je tedy dalším úkolem jak pro makro, tak i mikro praxi.

- ii. „koordinovaná akce, udržitelnost a závazek - ačkoliv tvůrci politik často shledávají zdraví jako prioritu, tak ne vždy je reflektována v jejich projektech a činnostech. Bylo by dosaženo mnohem více, pokud by byly zvažovány zdravotní aspekty a dopady ve všech oblastech politik ležících mimo zdravotnictví. Zdraví je také sociálně, ekonomicky a politiky determinováno. Vyžaduje koordinovaný postup a tvůrci politik by měli zastávat mezioborový přístup ... koordinování a vedení „nezdravotnických“ politik může mít větší dopad na zdraví než investování do tradičního zdravotnického systému...". Z mého úhlu pohledu zde makro praxe získává nádech oboru, který pracuje se všemi druhy politik (jejichž posláním je zvyšování blahobytu). Otázkou zůstává, zdali makro praxe může být zmiňovaným koordinátorem ne zdravotnických politik. Domnívám se, že ano. Může-li (mikro) sociální pracovník profesionálně vést multi disciplinární tým, tak makro praktik může být přinejmenším aktivní součástí tvorby všech druhů zainteresovaných politik.
- iii. „investice do zdravé pracovní síly se vyplatí - investování financí do zdravého pracovního prostředí a pracovní síly zajistí dobrou návratnost investic... důraznější úsilí je nutné klást na pracovníkovu zdraví, vzhledem k budoucímu vývoji (stárnutí, delší doba pracovního poměru, zvýšení chronických

nemocí a chorob životního stylu)". V tomto bodě je opět zdůrazněna potřeba kvalitní primární prevence, která ve výsledku ušetří systému značné finanční náklady. Je zde také uveden další argument pro nutnost kvalitní analýzy - bude-li se zhoršovat zdravotní stav obyvatelstva (tedy i klientů) tak je nutné tomuto fenoménu uzpůsobit (nejen) sociální služby. Žádný klient totiž nemá potřeby stejné celý život, ba co více, mnohdy jsou přímo implikovány jeho zdravotním stavem. Makro praktik se tomu musí přizpůsobit, naplňuje dostupnost sociálních služeb vzhledem k časovému horizontu a proměnlivosti potřeb.

- iv. „Evropská komise a strukturální fondy - ... mnoho zdravotních determinantů je zakotveno v národních nebo lokálních úrovních. Nicméně strukturální fondy jsou mocnými nástroji. Pokud jsou správně zacíleny, mohou být katalyzátory pro zlepšující se zdraví populace". Zde je připomínána další makro praktická povinnost, a to správné psaní projektových žádostí, respektive nabízení pomoci při vytváření mikro projektů.
- v. „Snižování nerovností ve prospěch jedinců a společnosti - nerovnosti ve zdraví jsou pro společnost, zdravotní služby a ekonomiku nákladné. Fondy mohou být navázány a na snižování těchto nerovností. To zahrnuje zajištění přístupu ke zdravotnickým službám lidem, kteří jsou sociálně vyloučeni nebo jsou vzdáleni od trhu práce, například migrující, chudí, lidé s hendikepy ... měla by zde být lepší koordinace a spolupráce mezi formálními (veřejnými a soukromými) a neformálními (alternativními a dobrovolnickými) zdravotnickými systémy a poskytovateli služeb. Dobrovolnické služby často mají lepší přístup k chudším lidem a migrantům...". Poslední bod shrnuje důležité body ve snaze o sociální začleňování a tedy i poznatky pro makro praxi. Dobrým pochopením situace sociálně vyloučených v dané lokalitě lze za aktivní participace dostupných subjektů vytvořit kvalitní síť služeb jak pro léčbu tristního stavu, tak i preventivní působení. Je zde také zakomponována potřeba dobrovolnické služby, která je v Západních zemích na značné úrovni, v ČR se sice teprve rozvíjí, ale myslím, že stává dalším aktivním partnerem ve tvorbě politik.

3.2 Rámec České republiky

Diskurs sociálního vyloučení a začleňování prošel v české odborné literatuře vývojem jako každý jiný pojem, to nyní ponecháme stranou a zaměříme se na současné chápání pojmu. Sirovátka totiž upozorňuje, že „proces sociálního vyloučení může být chápán téměř jako univerzální kulturní mechanismus, s nímž se v různých formách setkáváme snad ve všech společnostech, ať již prostorově či časově určených“ (Sirovátka 2002 : 9). Nejedná se o nový fenomén, ale stále se domnívám, že žádná společnost jej nedokázala dokonale vyřešit. Proto nás musí eminentně zajímat veškeré dostupné definice a modely práce.

Sociální exkluzi v první řadě můžeme vnímat jako „mechanismus nebo strategie, pomocí nichž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nevhodné“ (Velký sociologický slovník 1996: 295). Podle mého názoru se jedná o typ ego obraného mechanismu, který známe z psychologie, nicméně je aplikován ve větším měřítku, a to majoritní části společnosti vůči marginalizované části. Motivem k tomuto konání není nic jednoduššího než strach z ohrožení vlastní kolektivní identity, takže ve výsledku jsou možnosti přístupu ke zdrojům minoritě uzavřeny.

Od „prostého“ uzavírání se, Mareš pojímá exkluzi jako stav, kdy „jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, anebo kdy jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životní standard, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný, a dosáhnout i té míry participace na životě ve společnosti, která je v ní pro její plnoprávné členy považována za žádoucí“ (Mareš 1999: 164). Můžeme zde vnímat posun, kdy je do pojetí sociálního vylučování připojen důraz na ekonomickou stránku věci, který neumožňuje dosažení životního standardu (z čehož logicky vyplývá, proces exkluze narušuje Chartou EU jmenované právo na důstojné životní minimum). Mluví také o participaci, kterou makro praktik může vnímat opět jako dimenzi zajištění dostupnosti služeb, péče a podobně.

Pojem vyloučení je mnohdy zaměňován s pojmem chudoby. Nejsou však zaměnitelné, jelikož vyloučení je širším konceptem, který nepokrývá celou oblast chudoby - můžeme být chudí a zároveň nemusíme být exkludováni. Navíc Mayes ohledně dynamiky procesu sociálního vylučování tvrdí, že je jak procesem, tak i stavem, kdy má charakter začarovaného kruhu - je obtížné vyhnout se s. vyloučení, jsou-li pro něj podmínky a zároveň je obtížné se ze stavu navrátit zpět (Mayes 2001).

Musíme také postihnout dimenze sociálního vyloučení, které musí makro praktik brát v potaz. Mareš (2004) přejímá typologii podle Percy-Smithe a určuje tyto dimenze (upraveno):

- i. ekonomická dimenze - jedná se o základní součást konceptu sociálního vyloučení. Jejími indikátory jsou chudoba nebo dlouhodobá nezaměstnanost, která je v tomto ohledu kardinálním faktorem (c.d.). Myslím, že zde můžeme připomenout prohlášení lorda Beveridge, kdy nezaměstnanost je sociální zlo. V této dimenzi musí makro praktik pracovat tak, aby nejen snižoval úroveň nezaměstnanosti, ale podle mého hlavně směřoval svou činnost na snižování počtu (nebo chceme-li mírnění důsledků) nezaměstnatelných občanů na trhu práce. Vycházím z obecné logiky věci - nebude-li nezaměstnatelných lidí ubývat, tak zákonitě budou jejich počty růst, protože nám známá past chudoby a přenos rodinných vzorců chování jen obtížně dovolí návrat do majoritní společnosti. Jinými slovy se musí snažit o vytvoření takového systémového projektu, ve kterém se finančně nevyplatí žít pouze na sociálních dávkách (což podle mě současný systém podporuje), kdy na počátku nejprve klient obnoví se ztracené pracovní návyky a následně bude reintegrovan skrze vlastní motivaci a pocit zodpovědnosti za vlastní rodinu. Abych to shrnul, makro praktik jedná tak, aby navrhoval takové postupy, které zaručí, že jakákoliv práce bude výhodnější než „zahálení“ a životě na dávkovém systému. Nesmí ovšem zastávat takové principy, z jakých vycházela nedávno Ústavním soudem zrušené veřejně prospěšné práce založené na nedobrovolné povinnosti. Občan vždy totiž musí mít právo volby, jak se svým životem naloží.
- ii. sociální dimenze - jejími indikátory jsou kriminalita, bezdomovectví nebo nechtěná těhotenství mladistvých (c.d.).

Domnívám se, že makro praktickým úkolem zde je předcházení bezdomovectví. Respektive, definovat bezdomovectví jako takové je obtížné, jelikož (sice ne vždy) bezpečně identifikujeme pouze případy zjevného bezdomovectví. Myslím, že úkolem by spíše mělo být zabraňování prohlubování potenciálního bezdomovectví. Je sice pravda, že jen těžko určíme, jak velké množství klientů toto zahrnuje a jaké mají konkrétní potřeby. Opět je nutností kvalitní zpracování sociálně demografické analýzy. Je sice pravda, že nepostihne celou situaci, ale při nejmenším každý odborný sociální pracovník má za povinnost provádění depistáží. V oblasti kriminality se jedná o tvorbu projektů a úpravu vězeňského prostředí takovým způsobem, aby se postupně snižovala recidiva. Například jak uvádí výzkum Marešové a kolektivu - „pokud jde o dobu mezi vykonáním trestu za předchozí trestnou činnost a novým odsouzením, tak u zhruba poloviny zkoumaných recidivistů to byla doba kratší jednoho roku. Dokonce 40 %, po svém úplně prvním odsouzení, recidivovalo v období kratším než je půl roku“ (Marešová a kol, 2011: 263). Je tedy evidentní, že makro praktickým polem je i oblast vězeňské sociální práce, která se musí soustředit především na snižování recidivy, a to nejspíše formou kvalitních kurzů, rekvalifikací a také prací s prostředím, do kterého se klient po uplynutí výkonu trestu vrátí.

- iii. politická dimenze - reprezentuje hlavní cíl občanství - možnost participace na rozhodovacím ve státě. Jedná se o volební právo, právo shromažďování, možnosti zapojení se do politiky. Například imigranti tohoto práva pozbývají do doby, než se stanou občany. Politická a sociální dimenze jsou spojeny s nároky vycházejícími mimo jiné z ústavních práv (c.d.). Zde makro praktik spojuje již zmíněné koncepty ohledně zajištění přístupu k požívání občanských práv. Je sice pravda, že nemůže změnit jmenované imigračně-občanské zákony, ale měl by vytvářet platformy pro efektivní komunikaci mezi legislativní mocí a zastoupením reprezentantů hlavních migračních skupin.
- iv. komunitní dimenze - spojená s ostatními dimenzemi. Vyloučení žijí ve zdevastovaném prostředí, s s nízkou dostupností služeb, a kde se členové podílí na komunitních aktivitách pouze nízkou měrou (c.d.). Zde bych upozornil na zdevastované sociálně

vyložené lokality. Jak víme, jedním z důsledků života v takovémto prostředí přímo poškozují zdraví, čímž opět prodražují a protěžují systém.

- v. individuální dimenze - zahrnuje faktory mající dopad přímo na vyloženou osobu. Mají spojitost s fyzickým a mentálním zdravím člověka, nedostatečným vzděláním nebo ztrátou sebevědomí (c.d.)
- vi. prostorová dimenze - jedná se o proces, kde se v oblasti koncentruje větší skupina vyložených osob. Ve výsledku se v oblasti kumuluje kriminalita, nedostatečná kvalita života, či výše zmíněná nedostupnost služeb (c.d.). Zde bych zmínil kumulování charakteristik prohlubující sociální vyloučení. Makro praktická snaha by měla být také cílena na rozbíjení těchto lokalit, respektive na jejich úpravu. Ve společnosti je totiž pokládána otázka, jakou „cenu“ má sociální práce, pokud klienta sice napraví (obecně řečeno), ale ten se následně vrací do svého přirozeného prostředí, které ho opět vrátí do původního stavu? Makro tedy musí cílit (především) na toto klientovo prostředí, ať už se jedná o rodinu či v našem případě komunitu. Samozřejmě je pravidelně diskutováno, jak řešit problematiku exkludovaných lokalit. Osobně si nemyslím, že cestou je vystěhování občanů „za město“ nebo přestěhování rodin do jiných částí města či regionu. Domnívám se, že efektivní makro sociální práce by napomohla s vyřešením, pokud by aktivně vytvářela komunitní projekty, které by u obyvatel podnítily spoluzodpovědnost za svou situaci. Komunitní projekt by mohl v praxi aplikovat techniky aktivní politiky zaměstnanosti, kdy by vytvářela jak rekvalifikační kurzy a (chráněná?) pracovní místa přesně podle charakteristik regionu a zároveň se snažila o zlepšení životního prostředí. Životní prostředí chápou jak ve smyslu ekologickém, tak i ve smyslu životního prostoru, a to v zaměření na přilehlé okolí, sousedství. Tyto lokality totiž bývají předmětem sváru mezi obyvateli majoritní společnosti, kteří bydlí v bezprostředním okolí těchto lokalit. Makro praktik tedy facilituje vztahy na okrajové zóně.
- vii. skupinová dimenze - vztahuje se na koncentraci některých charakteristik vyloučení u konkrétních skupin, například etnické, náboženské, národnostní skupiny jsou náchylnější

k sociálnímu vylučování. Jejich charakteristika je tedy spjata s diskriminací a nerovným přístupem na pracovní trh (c.d.). Makro praktik by si v tomto ohledu měl také být vědom, že při práci s komunitami s odlišnými kulturními náhledy, musí vždy kulturu respektovat. Na druhé straně, jako kvalitní odborník zabraňuje nejen negativní diskriminaci, ale i pozitivní - jinými slovy podporuje rovnost (nikoliv stejnost) mezi všemi občany.

V návaznosti na zjištěné dimenze můžeme sociální vyloučení (a začleňování) vnímat jako proces, „kterému je třeba čelit prostřednictvím realizace práv a emancipací jedinců (liberální projekt), solidaritou a tolerancí umožňujícími emancipaci sociálních aktérů (sociálně demokratický projekt) či začleněním jedinců do společenského řádu odstupňovaných statusů (konzervativní projekt)“ (Mareš 2000: 294). Vidíme zde tři možné koncepty, ze kterých může makro praxe vycházet. Existuje zde tedy obsáhlý prostor a možnosti, které lze v praxi využít.

Česká republika od roku 2004 jakožto nově přistoupivší stát byla povinována tvorbou Národních akčních plánů sociálního začleňování, a to vzhledem k Lisabonské strategii platné do roku 2010. Po nástupu strategie Evropa 2020 je v ČR sepsán takzvaný Národní program reforem České republiky 2011, který je pojmenován jako Investice pro evropskou konkurenceschopnost: Příspěvek České republiky ke Strategii Evropa 2020. Z mého pohledu si staví velmi smělý cíl „udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby do roku 2020 oproti roku 2008. ČR současně vyvine úsilí vedoucí ke snížení počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby o 30 000 osob.“ (c.d.: 30). A zejména z hlediska sociálního začleňování a snižování počtu lidí ohrožených chudobou nabízí makro praxi tato pole působnosti:

- i. Inkluzivní vzdělávání - „zcela klíčovým prvkem ... je pro vládu ČR oblast inkluzivního vzdělávání, mj. s důrazem na řádné plnění povinné školní docházky“. Zde vnímám makro praktický úkol ve snaze o transformaci praktických škol, ve kterých bezdůvodně končí zvláště

děti z romské minority. Na což upozorňuje například zpráva Evropského centra pro práva Romů, která uvádí, že výsledkem je selhávání českého vzdělávacího systému, který má devastující účinek na budoucnost romských dětí (c.d.: 23).

- ii. Efektivní sociální transfery - „vláda se zaměří na zvyšování efektivnosti příslušných sociálních transferů a lepší cílení pomoci těm osobám, které ji skutečně potřebují. Úpravy současně budou motivovat osoby v hmotné nouzi, aby změnilly svoji nepříznivou situaci. ... dojde zejména k užšímu provázání podpory rodiny v rámci politiky daňové a politiky zaměstnanosti...“ (NPRČR 2011: 37). Makro by se v tomto směru mohlo zaměřit na novelizaci zákona o sociálních službách, aby lépe odpovídal současnému stavu, poptávce a nabídce sociálních služeb, a to směrem k jejich specializaci.
- iii. Sociální začleňování osob se zdravotním postižením - „nová právní úprava dávek pro osoby se zdravotním postižením bude mít za cíl agregovat dávky, revidovat okruh jejich příjemců a zacílit je na podporu plnohodnotného života, jehož součástí je zaměstnání, vzdělání a maximální sociální začlenění“ (c.d.). Pro makro praxi sociálního začleňování vyplývá, že veškeré konání musí být směřováno na zajištění samostatného života. Obecně práce s klientem musí sice začínat zdravotnickou rehabilitací (například po úrazu), ale to není konečný výsledek, ale teprve začátek. Makro si musí dále počítat reintegračně - aby klient byl znovu začleněn do svých struktur, ze kterých vlivem okolností vypadl. A resocializačně - aby se prostředí přizpůsobil a nejlépe i ono jemu.
- iv. Kvalitní sociální služby potřebným - „bude zajištěna kvalita a dostupnost sociálních služeb a zvýšena stabilita a efektivita jejich financování s cílem zvyšování míry integrace osob ohrožených sociálním vyloučením. V tomto duchu vláda upraví parametry financování systému sociálních služeb“ (c.d.). Makro zde působí jako element vytvářející koncepce financování služeb. Příkladem může být například MPSV vytvářený projekt „Podpora procesů v sociálních službách“, kdy záměrem jedné z aktivit je „připravit pro kraje vodítka, jak postupovat při vytváření „sítě“ - množiny sociálních služeb, které jsou potřebné, dostupné a splňují další kritéria. Zároveň právě ty sociální služby a následně jejich poskytovatelé, kteří budou na základě jednoznačně vymezených parametrů zařazeni do

sítě, by měli být finančně podporováni“⁶. Makro praxe zde již počítá s omezenými zdroji, takže se této situaci přizpůsobila a vytváří nový systém, ve kterém budou dotovány pouze ty organizace a služby, která splňují kritéria kvality, efektivity a další. Přesunu-li se na komunální (městskou) úroveň, spatřuji možnost v realizaci i zde – město by samo ze své iniciativy a prostřednictvím obecního sociálního pracovníka (makro praktika, jehož síť odborníků pokrývá všechny oblasti) vytvářelo vlastní systémy sociálních služeb.

v. Finanční gramotnost - „Specifickým problémem sociálně vyloučených v ČR je předluženost, na niž bude vláda reagovat zvyšováním finanční gramotnosti obyvatel se specifickým zaměřením na děti a mladé osoby, nelze však pominout ani určité skupiny dospělé populace (dlouhodobě nezaměstnaní, lidé se základním vzděláním). Neznalost a nízká schopnost orientovat se v nabídkách existujících finančních produktů vede zvláště tyto sociální skupiny k zadlužování a neschopnosti dostát svým finančním závazkům. ... podstatná část kroků bude směřována do oblasti prevence a intervence zejména ve vztahu k potenciálně ohroženým skupinám. Samostatnou kapitolu představuje možnost začlenění vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti již do osnov základních škol“ (c.d.) Makro se zde soustředí na osvětovou činnost, jejíž výsledkem by mělo být kvalitnější hospodaření s financemi. Vyjma uvedených cílových skupin by se také měla zaměřit na osoby se zdravotním a mentálním hendikepem či s prodělanými psychickými onemocněními (bude-li poptávka), jelikož se na ně ve velkém měřítku zaměřuje podpora nebo umožnění samostatného života. A to není možné, nebudou-li integrační snahy napojeny na vzdělávání ve finanční gramotnosti.

vi. Sociální začleňování Romů a ostatních vyloučených a ohrožených skupin - „vláda bude i nadále provádět projekty na podporu plné integrace příslušníků vyloučených skupin a lokalit, zejména romského etnika. Za tímto účelem bude nadále podporována činnost vládní Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách, u které bude posílena orientace na práci v terénu“ (c.d.). Domnívám se, že v této formulaci je zachována odbornost makra. A to v tom, že jí je určeno, aby vždy vycházela z terénní práce, byť pracuje na jiné

⁶ srov. Projekt Podpora procesů v sociálních službách. Dostupné na <http://podporaprosesu.cz/projekt/aktivity-projektu/aktivita-005/>

úrovni. Podstatné je, aby neztratila kontakt se sociální realitou a nebyla tak považována za pouhý úřednický postup.

vii. Sociální bydlení - „vláda bude pokračovat v podpoře výstavby sociálních nájemních bytů s ohledem na řešení dlouhodobého bydlení pro ohrožené sociálním vyloučením. ...“ (c.d.: 38). Je otázkou, jakým směrem by se makro praxe měla v souvislosti s fenoménem sociálního bydlení ubírat. Ačkoliv Ministerstvo pro místní rozvoj vydalo Konceptci bydlení ČR do roku 2020, ve kterém se hlásí k finanční podpoře tzv. pečovatelských a vstupních bytů, kdy „pečovatelským bytem je podporovaný byt v domě zvláštního určení, který slouží k sociálnímu bydlení pro seniory ve věku 70+ a osoby se zdravotním postižením a který splňuje základní technické požadavky bezbariérovosti; vstupním bytem je podporovaný byt, který slouží k sociálnímu bydlení pro osoby, jejichž průměrný čistý měsíční příjem v období 12 kalendářních měsíců ... nepřesáhl stanovený limit“ (Konceptce 2011: 20). Termín sociálního bydlení nelze totiž dokonale specifikovat; respektive určit, jaká forma se do sociálního bydlení počítá a jaká již ne. V zahraniční zkušenosti se totiž ukazuje, sociální bydlení „na stálo“ není úplně vhodným konceptem, jelikož postupem času dochází ke zlepšení situace rodiny. V makro praktické perspektivě vnímám sociální bydlení ve smyslu domů na půl cesty a chráněných bydlení. Případně tzv. startovacích bytů pro mladé rodiny s malými dětmi na dobu kratší jednoho roku. Domnívám se, že podstata makra v tematice sociálního bydlení spočívá v analyzování a interpretování získaných dat opětovně ze sociálně demografické analýzy a následně v zabezpečení financí pro stavbu nebo podporu a rozvoj stávajícího bydlení v lokalitě.

Poslední dokumentem, který bych rád zmínil, je Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování z roku 2012, jehož zásadními prioritami pro oblast makro sociální práce jsou (c.d. 42):

- prevence, včasná intervence a integrace příslušníků sociálně vyloučených skupin;
- zvýšení prostupnosti a komplexnosti systémů v oblasti sociálních služeb za účelem jak sociálního začleňování, tak prevence sociálního vyloučení:

- i. rozvoj metod a podpora sociální práce;

ii. zvýšení dostupnosti, kvality a stability a rozvoj sociálních služeb;

iii. zvýšení dostupnosti, kvality a stability a rozvoj služeb pro rodinu a děti;

- zvýšení dostupnosti, kvality a rozvoj sociálních služeb v přirozené komunitě uživatele;
- podpora vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb;
- posílení rolí obcí s rozšířenou působností;
- změna financování sociálních služeb.

V uvedených prioritách můžeme objektivně spatřovat základní metody a techniky makro praxe sociální práce, a to nejen v oblasti sociálního začleňování. Nemá v úmyslu formovat „pouze“ svět pomáhajících služeb, ale i svět sociální práce jakožto vědního oboru.

4. Možnosti makro praxe jako odpověď na současný stav SP

4.1 Budoucnost oboru

Pokusme se nyní odpovědět na otázku, jakým způsobem může makro praxe ovlivnit současnou praxi sociální práce, ne-li vylepšit.

Powell uvádí, že se v sociální práci objevují „mocné rezonance z devatenáctého století, kdy se sociální práce objevila ve viktoriánském prostředí. Na druhé straně se zde zároveň objevují silné známky o změně směrem k demokratičtější otevřené společnosti, která je založená na obnoveném zájmu o občanství, participaci a zplnomocnění. Budoucnost sociální práce bude velmi záležet na tom, jak odpoví na tyto nové síly, které nabízejí podnět novým paradigmatům pro praxi. Nicméně se nejdříve musíme zaměřit na stará paradigmata, která utvářejí podklad, na kterém je sociální práce vybudovaná ve století devatenáctém a vzkvétala ve dvacátém (Powell 2001: 24). Historický vývoj v českých zemích je ovšem poznamenán totalitním režimem, který se za dobu čtyřiceti let stal také podstatnou částí sociální práce. Naše současná praxe historicky není v tak velkém množství ovlivněna tradicí viktoriánské společnosti, ale i přesto máme se Západním pohledem společnou orientaci na implementaci (znovu objevených) občanských práv, zlepšení participačních možností občanů a rodin se znevýhodněním a navazující procesy zplnomocnění.

Oproti tomu Bauman sice namítá, že „budoucnost sociální práce a obecně sociálního státu nezáleží na klasifikacích, procedurách a také ne snižování různorodosti a obsáhlosti lidských potřeb a problémů. Záleží spíše na etických standardech ve společnosti, kterou my všichni obýváme. Jsou to právě etické standardy, které jsou mnohem více v krizi a pod hrozbou, než racionalita a snaživost sociálních pracovníků“ (Bauman, 2000: 11). Domnívám se, že to – přinejmenším v našem prostředí – nejsou odlišné názory, ba naopak. Český sociální pracovník právě musí především vyhodnocovat etická dilemata a problémy, jejichž zpracování by se měl snažit předat dál svým kolegům a možná i společnosti. Jinými slovy se domnívám, že součástí (české) makro praxe by měla být také práce s etikou, kterou by makro praktik měl „z dostupnit“ nebo lépe řečeno přímo začlenit do postupu práce na mikro praktické úrovni. Ano, dnes by se již sociální pracovníci měli řídit Etickým kodexem. Není mým úkolem

předjímat, jaká nyní panuje situace v praxi, ale myslím, že má-li makro praktik navrhovat metodiky práce s klienty, tak by jednou z částí přímého výkonu práce s klientem měl být i sepsaný přehled zjištěných a zpracovaných dilemat a problémů.

V dalším pohledu na budoucnost Netting tvrdí, že „budoucnost makro sociální práce záleží na tom, jak bude schopna použít to, co se naučila ze zhodnocení situací a posunu směrem k porozumění kontextu. Jakákoliv akce nebo interakce zjištěná během posouzení situace, musí být viděna v obsáhlejší kontextu“ (Netting 2008: 54). Tímto bych chtěl doložit, že má-li být makro skutečně úspěšné, tak musí vycházet z kontextu situací, ve kterých se pohybuje. Jedná se tedy o nadhled, ale nesmíme ho chápat ve špatném slova smyslu; spíše jej vnímejme jako odborné posouzení.

Má-li makro praxe nějakým způsobem odpovědět na dnešní stav sociální práce, musí vycházet z těchto přístupů (Netting a kol, 2012):

- i. informovaný přístup - „nejprve makro praktik přistupuje na nutnost změny s porozuměním a očekáváním, že rozhodnutí budou založena na kompletním sadu dat a informací, jak čas a zdroje umožní“ (c.d.) Bohužel, čas a zdroje jsou to, co dnešní sociální práci až dehonestuje. Na druhé straně je zvláště makro zaměřeno na kooperaci a spolupráci, takže se s tímto musí profesionálně vyrovnat.
- ii. vstup a participace - „ačkoliv může být náročné na čas a energii, aby makro zahrnovalo klienty do procesů změn, tak sociální pracovník musí vždy brát v potaz na klientovy vstupy“ (c.d.). Jinými slovy, pracovník musí přemýšlet o tom, zdali a jak moc má či může zahrnout klienty do svých rozhodovacích procesů a plánování. Obecně to s sebou přináší nevýhody i výhody. Výhodou může být například získávání informací, které pomohou pracovníkovi se vyhnout případným nástrahám v plánování. Na druhé straně je nevýhodou, problémem či otázkou samotný výběr vhodného klienta či občanů. Proto se domnívám, že má-li makro praktik zahrnout do svého konání i tyto osoby, tak musí přesně vědět, koho a z jakého důvodu. Nicméně se domnívám, že pro tento účel by vhodně mohly sloužit workshopy, semináře, konference a podobně.

- iii. kritické myšlení - „jakmile je specifikován problém, tak se sociální pracovníci musí přesvědčit, že jejich intervence dávají ve vztahu k problému smysl. Intervence obvykle vyžadují kreativní myšlení, které jde mimo tradiční přístupy“ (c.d.). Byť nemusí originální myšlení vždy zcela být na odborné úrovni, tak se domnívám, že kreativita je jednou z klíčových částí sociální práce jako takové, tedy je podle mého názoru legitimní. Má-li totiž sociální práce pracovat s odlišnými typy klientů, systémů a podobně, tak je naprosto logické, že každá situace je jedinečná, takže na všechny nemůže platit totožný (tradiční) přístup. Proto musí zvláště makro praktik přemýšlet mimo rámec, čímž mimo jiné utváří nové postupy a metody.
- iv. zaměření se na cíl - „cíle poskytují vizi sdílenou klienty a spolupracovníky - naději toho, co může být - a asistují pracovníkovi při udržování fokusu“ (c.d.). Přístup uvádí nutnost kvalitního definování cíle. Jak víme z mikro praxe, tak cíl musí být jak reálný, tak i v rámci možností dosažitelný. Domnívám se, že to zde nebude výjimkou, bylo by nelogické, aby byly definovány nedosažitelné cíle. Na druhé straně, cíl musí poskytovat právě onu naději (byť to není odborný termín), nebo i motivaci. Zároveň však by podle mého názoru neměly být čirého křesťanského zaměření na „cesta je cíl“, ale také na realistické budoucnosti.
- v. orientace na výstup - „mnohé z historie praxe sociální práce se soustředilo na proces - co sociální pracovník dělá. Intervence do budoucna by měly být řízeny výstupy - to, co se očekává, že bude dosaženo cílovou populací a pro cílovou populaci, a to v důsledku tohoto úsilí o změnu“ (c.d.). Jak vidíme, meritum věci tím dostává kvalitní rámec na bázi posouzení a logického a dosažitelného cíle.

Rozpracujeme-li makro praktický koncept, tak zjistíme, že ho lze rozdělit například do tří rovin praxe, a to administrativní, komunitní a politicko-obhajovací, jak uvádějí autoři Birkenmaier a Berg-Weger. Následně rozdělují tyto roviny do postojů, technik a metod, které v nich makro praktik užívá:

Administrativní rovina -

- i. organizace viděná jako klient

- ii. účtování a finanční management
- iii. práce s představenstvem vedoucích
- iv. programová evaluace
- v. rozvoj zdrojů
- vi. počítačové informační systémy a technologie
- vii. organizační design, rozvoj, analýza a diagnóza
- viii. síťování
- ix. fundraising
- x. vedení a personální management
- xi. práce s médii a marketingem (c.d.)

Zde můžeme vidět, že oproti standardnímu předpokladu, kdy administrativní práce znamená pouze maximální práce s papíry a dokumenty, se makro pracovník v této úrovni staví na roveň vyjednávače, programátora, vedoucího, účetního a mluvčího. Obzvláště zajímavé je, že zde autoři zmiňují právě účetnickou dovednost, která dnes standardem rozhodně u sociálních pracovníků není.

Komunitní rovina -

- i. komunita viděná jako klient
- ii. vývoj terénních programů, implementace a evaluace
- iii. fundraising (psaní projektových žádostí, plánování událostí)
- iv. formulování koalicí a jejich podpora
- v. obhajování na makro úrovni
- vi. techniky plánování změn
- vii. rozvoj vedení a občanské participace
- viii. členství v úkolových skupinách
- ix. rozhodovací schopnosti na úrovni malých skupin
- x. komunitní organizování
- xi. rozvoj členství a spoluúčasti
- xii. techniky ekonomického rozvoje (c.d.)

Jak bylo na předchozích stranách definováno, makro praxe není komunitní práce (jak ji známe v českém pojetí) ale pochopitelně využívá její metody a techniky. Makro praktická změna samozřejmě může probíhat na úrovni komunity, například obce. Nebo na úrovni kraje s použitím zmíněných komunitních metod.

Shrnuto - makro praktik při výkonu práce využije metod komunitního plánování, sestaví provázané týmy, postará se o finance při sepsání projektové žádosti a podporuje vzájemné interakce. Klientem v pravém slova smyslu pro něj však nejsou jednotliví občané, kterým je projekt směřován nebo podřízen a kolegové, s jakými spolupracuje. Klientem je komunita (komunity) jako celek.

Politicko-obhajovací rovina-

- i. sociální problém/riziková skupina viděna jako klient
- ii. legislativní obhajoba a dovednosti lobbingu
- iii. politická analýza a management
- iv. sociálně politický výzkum
- v. techniky analýzy sporných otázek (c.d.)

Domnívám se, že tato rovina je v české sociální práci rozšířena nejméně, avšak v sobě obsahuje obrovské množství potenciálu. Osobně se domnívám, že dnešní SP se v našich poměrech musí co nejvíce etablovat na politické úrovni, čímž nemyslím pouze na úrovni samospráv.

Je také podstatné, že zde autoři zahrnují obhajovací činnosti (advocacy), za kterými můžeme vidět jedny z klíčových filosofických elementů sociální práce. Nemusí se jednat přímo o zastupování klientů v byrokratické či soudní záležitosti, ale hlavně o doprovázení a podporu v krizových etapách v jejich životech. Jenom s tím rozdílem, že na této úrovni makra není klientem jedna osoba, ale celé spektrum klientů, kteří mají nějakou společnou charakteristiku.

4.2 Síťování

Domnívám se, že v současné české makro praxi je nesmírně podstatným termínem síťování. Hardcastle, Powers a Wenocur uvádějí, že síť je formální nebo neformální spojení lidí, organizací a podobně, které zahrnuje „budování a udržování sociálních vazeb s ostatními. Síťe jsou podpůrné systémy, které poskytují podporu pro sociální směny“ (c.d. 2004: 294). S tím související takzvané sociální mapování, které pomáhá vytvářet tyto podpůrné síťe. Autoři

jej nazývají jako „ekomapy“, užívané individuálním klientem. Ekomapy „sbírají a organizují informace do sociální mapy klientovy komunity, což indikuje potenciální a aktuální sociální podporu, sociální struktury a spojitosti. Mapa také poskytuje .. vztahy mezi klientem a jinými primárními, sekundárními a terciálními skupinami a organizacemi“ (c.d. 2004: 312).

Z makro hlediska zde nacházíme dvě možnosti. První možností je, že se makro praktik pokusí zavádět síťovací a mapovací techniky do mikro úrovně. To by znamenalo uvedené, tedy že pracovník v přímé práci s klientem by byl povinován vytvářením klientovy mapy a sítě. Nejednalo by se pouze o mapu klientovy primární skupiny (tedy rodiny či blízkých vztahů), ale také o zakreslení všech skupin a organizací, se kterými přichází do styku nebo jsou pro případ nějakým způsobem relevantní. A to nejen v přítomnosti, ale i v minulé a budoucí perspektivě, protože jak jsem uvedl, sociální pracovník by měl být odborníkem rozhodujícím se na základě všech dostupných faktů. Podstatou tohoto systému je, že klient před sebou uvidí stav a vývoj, což mu umožní mnohem větší participaci na řešení problému, než kdyby sociální pracovník vymyslel a předložil vlastní řešení. Nemluvě o faktu, vytvoří-li si mikro praktik vlastní síť dostupných zdrojů a organizací, se kterými spolupracuje.

Posuneme-li síťování na vyšší úroveň, dostaneme makro praktické síťování. Ovšem s tím rozdílem, že opět klientem není jen jeden člověk s problémem, ale například různé organizace, které by mohly s makro praktikem spolupracovat na vyřešení problémů, nebo se kterými přichází ve své práci do styku. A tím pádem se nám sociální mapování přenáší do vytváření sítí, například v naší perspektivě, sociálních služeb.

Existuje mnoho faktorů, proč je síťování vhodnou pracovní metodou. Gojová uvádí, že Shuringa (2007), Kirst-Ashman, Hull (1997) a Johnson (1992) jmenují tyto pozitiva:

- i. „Subjekty v síti mohou sdílet zdroje, kontakty, dovednosti a znalosti
- ii. Umožňuje spojení lidí a subjektů na různých úrovních...**Sít' není vystavěna na mocenských pozicích,** má charakter horizontálních vztahů, a tak umožňuje partnerství subjektů různých úrovní.

- iii. Pomocí sítí můžeme najít vhodné partnery pro další spolupráci, projekty.
- iv. Můžeme předcházet duplicitní práci a svoji činnost efektivně koordinovat.
- v. Sítě pracují rychleji než formální instituce a jsou flexibilnější.
- vi. Sítě usnadňují pohyb ve formálních systémech a jsou ku prospěchu klientů. **Mohou jim přinést zlepšení a propojení služeb v lokalitě, vzájemnou komunikaci a spolupráci mezi poskytovateli služeb a komplexní řešení jejich potřeb.**
- vii. Sítě pomáhají také profesionálům zvládat pracovní zatížení a stres.
- viii. Sítě mohou přispívat ke vzniku alternativních řešení, mohou se v nich rodit nové myšlenky a přispívají k udržitelným změnám. K udržitelnosti změn přispívá to že se na nich podílí všichni zainteresovaní, a tudíž jsou všemi akceptovány." (Gojová in Janoušková 2007: 149)

Zde můžeme vidět, že vytváření sítí, zvláště na úrovni sociálních služeb, je velmi kvalitním a odborným postupem. Přináší nám především sdílení dostupných informací, rychlost jednání, flexibilitu a tvorbu nových myšlenek a přístupů. Zdůraznil jsem z mého pohledu nejdůležitější, a to nepřítomnost hierarchie v propojených službách a vzájemnou komunikaci a spolupráci mezi nimi. Můžeme také soudit, že síťování služeb je také logickým prvkem při podpoře jejich financování, jak jsem již uvedl při prezentaci projektu Podpory procesů v sociálních službách. Podívejme se nyní, jak vypadá stav před a po zavedení síťování.

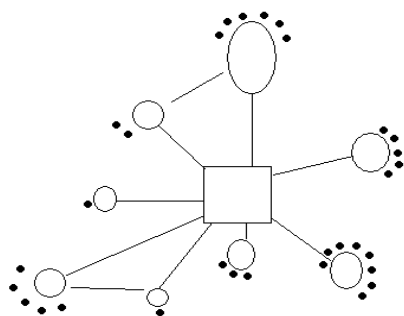

Schéma č.4: Zavřel - Schéma před zavedením síťování

Pod uvedeným schématem si můžeme představit situaci, kdy uprostřed je zadavatel sociálních služeb, respektive subjekt, který je založil nebo je financuje a přispívá na provoz (ten je uprostřed). Kolem něj se v různých vzdálenostech jak od zdroje, tak od sebe navzájem, nacházejí služby obdobných zaměření, ale s různým počtem klientů a tedy i různou efektivitou. A zároveň mezi sebou spolupracují jen některé. Můžeme si to představit například na úrovni kraje nebo města. Za předpokladu, že bychom chtěli systém změnit, aby služby byly jak efektivní, tak i spolupracující, pokusíme se vytvořit síť. To můžeme v zásadě dvěma způsoby. Buďto nadřazená formální autorita určí, jak má síť vypadat a podle jakého vzorce má být sestavena - což je případ zmíněného Projektu. Nebo můžeme postupovat tzv. síťovou analýzou dle Schuringa (například na komunitní úrovni):

1. krok - identifikace centrálního aktéra
2. krok - stanovení cíle
3. krok - nalezení ostatních členů sítě
4. výběr partnerů do sítě podle důležitosti nebo připravenosti jednat
5. krok - tvorba mapy sítě
6. krok - analýza: definování problému, zájmy, zdroje, vliv
7. krok - strategie

(Schuringa 2007:132)

Nicméně ať budeme postupovat jakkoliv, například že bude ustanoveno, že bude vytvořena síť služeb, kdy do finančně podporované sítě budou spadat jen a pouze ty služby, které jsou kvalitně definované a ekonomicky efektivní (viz Projekt), by mělo ideálně schéma vypadat takto:

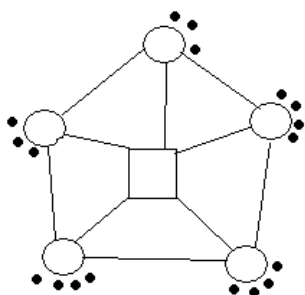

Schéma č.5: Zavřel - schéma po zavedení síťování

Zde se již situace změnila. Vidíme, jak síť sice ztratila nějaké členy, ale na druhé straně se vzájemně provázala, služby obsluhují obdobný počet klientů, spolupracují a zároveň jsou efektivní. Pro klienty je ovšem nejdůležitější, že péče je provázaná, takže pokud by nějaká služba vypadla, tak je může zastoupit druhá. A co více, při několika násobném síťování můžeme vytvořit návazný spolupracující systém péče, ve kterém po ukončení práce v jednom typu služby bude klient „předán“ další službě, aniž by ztratil čas a vypadl ze sítě. Tuto návaznost můžeme například demonstrovat na situaci, kdy se rodině narodí dítě s hendikepem, rodina je ihned (chce-li) zařazena do služeb rané péče, po nějaké době je uvědomen stacionář a tak dále. Schéma by v ideálním případě vypadalo takto:

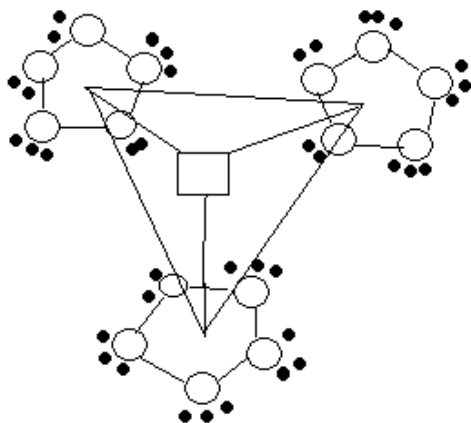

Schéma č.6: Zavřel - schéma následné péče

Pro názornost je zde zobrazeno, jak se klient stává skutečně plnohodnotným členem systému péče, který s ním bude pracovat do doby, než sám bude chtít nebo to již nebude nutné. Každopádně nejdůležitější je právě ta situace, že není izolovaný, kdy se o něj navazující síť služeb postará. A jednotícím pojítkem, které organizuje tento navazující systém, by mohl být obecní sociální pracovník, jsme-li na úrovni obce.

Jako každý lidský výtvar nejsou sítě dokonalým řešením. Kirst-Ashman a Hull identifikují tyto nesnáze realizování síťového procesu:

- i. „první zdroj obtíží nastává, když profesionálové neuznávají přínos neformálních sítí. Místo toho, aby je podporovali, tak je ignorují nebo devalvují.
- ii. pracovník zaujme takové vedoucí postavení v klientově neformální síti, že se klient cítí nekompetentní, odcizený nebo vynechaný
- iii. mezi formálními sítěmi mohou vzniknout nekvalitní nebo disfunkční vztahy, což snižuje efektivitu sítě.
- iv. porucha ve sdílení informací mezi členy sítě
- v. sítě sestavené z reprezentantů různých organizací se mnou dezintegrovat když některé organizace přestanou podporovat síťové aktivity
- vi. někteří profesionálové pokládají otázky, zdali neformální síň může udržovat adekvátní úroveň diskrétnosti“ (c.d. 1997: 96-97).

Vidíme, že pokud se ve tvorbě sítí vyskytnou problémy, tak jsou v podstatě na úrovni mezilidských vztahů. Otázka, jak tomu zabránit, nelze myslím dokonale zodpovědět. Domnívám se, že makro praktik by měl být pojítkem, které také reflektuje vzájemné vztahy, interakce a zajišťuje supervizi.

4.3 Evidence-based practice

Druhou oblastí, u které se domnívám, že by makro praktik měl zavádět do mikro úrovně, je takzvaná „evidence-based practice“, kterou lze do češtiny přeložit jako „praxe založená na důkazech“. Tento termín sociální práce přijala z medicíny, kdy ji Sackett definuje jako „vědomé, explicitní a soudné využívání nejlepších současných důkazů v rozhodování při péči o individuálního pacienta. Znamená to integrování individuálních a klinických expertíz s nejlepšími možnými externími důkazy ze systematického výzkumu“ (Sackett 1996: 5). Jinými slovy se tento přístup snaží o propojení teorie a praxe, kdy se základem pro odborníkovo rozhodnutí (mikro či makro praktika) stávají příklady dobré praxe, nebo také

empirická data. McNeece a Thyer seznávají, že evidence based praxe je „účelnou perspektivou pro praxi sociální práce skrze spektrum služeb a od mikro po makro“. Rozdílem, mezi běžnou praxí a tímto přístupem je, že evidence based practice „na rozdíl od jiných modelů intervencí sociální práce je, že pracovníkovou etickou a profesní povinností je vyhledávání nejlepších dosažitelných důkazů (jsou-li); ... vědecké dokazování není pouze dobrovolnou činností, ale je povinným faktorem, který je zapojen v praktickém rozhodovacím procesu..“ (McNeece, Thyer 2004: 10). Vidíme, jak se mění odborníkovo pracovní paradigma, kdy se základem stává přímá povinnost vyhledávání vědeckých informací.

Otázkou je, jaké zdroje má odborník vyhledávat, protože na každý zdroj je zcela odborný. Autoři proto vytváří následující hierarchické odstupňování odbornosti textů a studií, seřazeno od nejvíce věrohodných:

- i. Systematické revize/meta analýzy
- ii. Náhodné kontrolované studie
- iii. Kvazi-experimentální studie
- iv. Případové a kohortové studie
- v. Před experimentální skupinové studie
- vi. Průzkumy
- vii. Kvalitativní studie

(c.d.: 10)

Nyní bylo definováno, co přístup znamená a z čeho by měl vycházet, ovšem jako každý jiný nový element může činit problém zavádění do praxe. Hodson uvádí, že pokud má být tento přístup implementován do běžné praxe nebo organizace, musí se odehrát tyto změny:

- i. kulturní a ideologická změna - pracovníci musejí být duševně a profesně přesvědčeni, že se jedná o důležitou záležitost

- ii. technická změna - změna na úrovni technického provádění intervencí
- iii. organizační změna - změna na úrovni organizace a managementu (Hodson 2003)

S tím společně autor definuje klíčové kompetence, které vedou k integraci evidence based practice do organizace:

- i. nastavení směřování organizace a práce s očekáváními ostatních zaměstnanců
- ii. zvyšování zaměstnaneckých kompetencí, podpora a umožnění kritického myšlení
- iii. užívání důkazů za účelem zlepšení služeb
- iv. tvorba a sdílení důkazů
- v. vytváření strategických partnerství skrze síťování a osobnostních dovedností (c.d.)

Byť není evidence based practice součástí mé práce, tak ji vnímám jako další možnost, techniku nebo zaváděcí proces v moderní české sociální práci. Podstatou v podstatě je kritické myšlení a přístup k odborné literatuře, přičemž přístup navazuje na již formálně uznávané profesní hodnoty. Podíváme-li se do Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky, tak právě ve čtvrtém bodě - vztahu k povolání a odbornosti se hovoří mimo jiné o tom, že pracovník „neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod ... zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání ... Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce“ (Kodex). Tedy se dá soudit, že evidence based practice je svým způsobem přímo začleněná do etického ukotvení sociální práce, tedy je přímou - a snad i nutnou - pracovní metodou.

5. Vzdělávání v makro praxi

Do této chvíle jsem rozebíral koncept makro praxe v zahraniční a české literatuře a praxi. Dostal jsem se do fáze, kdy je nutné odpovědět na otázku, jak začlenit makro praktický pohled současné české sociální práce. Domnívám se, že odpověď je jednoduchá a logická – vzdělávání. Podívejme se, jak se dnes vyučuje makro praxe na českých veřejných vysokých školách. Připomínám, že vynecháme předměty sociálních politik, metod sociální práce a jiných obdobných. Přirozeně, že se v nich makro praxe objevuje, ale nyní nás bude zajímat, zdali existují speciální předměty u nás a v zahraničí.

5.1 Česká perspektiva

Na Masarykově univerzitě v Brně je v navazujícím magisterském kurzu vypisován předmět „Metody v sociální práci – makro“, který je zaměřen na „teoretické vymezení a metodické pojetí makro-praxe v sociální práci. Je prezentováno administrativní a participativní pojetí provedení změny sociálního prostředí komunity. Podrobněji jsou metody makro-praxe přiblíženy na příkladu komunitní péče a metody komunitního plánování sociálních služeb. Podrobněji jsou také pojednány možné přístupy ke zjišťování potřeb různých cílových skupin. ... Po ukončení tohoto předmětu by student měl být schopen: interpretovat teoretický kontext makro-praxe v sociální práci; vysvětlit roli sociálního pracovníka v makro-praxi; aplikovat principy participativního přístupu ke změně sociálního prostředí komunity; posoudit potřeby komunity; ovládat metody posuzování potřeb vybraných cílových skupin populace; využít metodu komunitního plánování pro vytváření koncepcí sociálních služeb v lokalitě; řídit proces komunitního plánování; zhodnotit efekty komunitního plánování sociálních služeb.“ (IS MUNI)

Vidíme, jak vyučovaný předmět v podstatě pokrývá mnou definovaný rozsah makro praxe. Je sice spojeno s metodami komunitního plánování, ale jak je uvedeno, tak je na nich ukázáno, jak makro funguje. Makro praxe je následně rozpracována v předmětu „Projektování institucí sociální práce“. Předmět „nabízí studentům příležitost sestavit a obhájit vlastní projekt řešení vybraného sociálního problému. Studenti se v kursu naučí jak postupovat při tvorbě projektu; jak komunikovat se zadavatelem; jak najít optimální metodu řešení problému; jak postupovat při vyhledávání zdrojů a při volbě správné strategie realizace projektu“ (IS MUNI).

Zajímavou alternativou je nabízená kombinovaná forma navazujícího magisterského studia, jejíž specializací může být buďto mikro úroveň, nebo makro. Cílem specializovaného makra je „po získání nezbytné praktické profesionální zkušenosti nabýt schopnost samostatně koncipovat, implementovat a vyhodnocovat programy sociálních služeb v obcích, komunitách a organizacích a podporovat takto změny sociálního prostředí s ohledem na jeho specifika i unikátnost životních situací jednotlivců“ (KSPSP).

Nabízené studijní programy poskytují budoucím absolventům přehled o makro praxi a jejích pracovních metodách. Důraz je kladen na samostatnou činnost v oblasti navrhování koncepčních plánů a metodik. Důležitým poznatkem se také stává zadávání projektů a jeho vyjednávání napříč spektrem. Předměty se také napojují na komunitní plánování, které pomáhá makro praxi implementovat své poznatky.

Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci nabízí studijní obor „ Mezinárodní humanitární a sociální práce “, který zahrnuje makro praxi v tom, že „...v letním období druhého ročníku je zařazena souvislá

třináctitýdenní praxe, z níž aspoň část musí každý student absolvovat v zahraničí. Obsah studijního oboru...zahrnuje základní obsah vzdělání v mezinárodní humanitární pomoci - Network on Humanitarian assistance (NOHA)", kdy absolvent ,,je připraven podílet se na sociální i humanitární práci v domácím i mezinárodním měřítku, v celém spektru organizací i druhů a forem pomoci a podpory. Absolvent účinně působí ve všech relevantních oblastech sociální práce s cílem zlepšit nebo obnovit schopnosti jednotlivců, skupin nebo komunit sociálně fungovat. Je rovněž schopen přispět k ... řešení globálních problémů na lokální úrovni, jako jsou chudoba, nucená migrace, šíření infekčních chorob a válečné konflikty. .." (UPOL).

Je evidentní, že obor zahrnuje makro praxi v mezinárodní perspektivě, spolupracuje s mezinárodní organizací a ve své praxi se soustředí na empowerment a zlepšení sociálního fungování celku.

Univerzita Hradec Králové vyučuje na Ústavu sociální práce během navazujícího magisterského studia předmět ,, Sociální plánování a sociální projektování". V části uvedené osnovy makro praxi zahrnuje v ,,vedení do problematiky: etické, gnozeologické a metodologické aspekty analýzy a tvorby politik. Vazba na reálné procesy tvorby a realizace politik. Položení otázky, koncepty řešení poznávacích a praktických úloh. Různé teoretické přístupy užívané v analýze a tvorbě politik a možnosti jejich uplatnění. Klíčoví aktéři politik, jejich charakteristika. Agendy politik: problémy veřejného života, agendy vázané na instituce (sektory). Vynořující se příležitosti k formování a realizaci politik. Arény politik: veřejnost, parlament, vláda, zájmové skupiny, média..." (UHK)

Z uvedené rešerše vyplývá, že makro praxe ve své čisté podobě je vyučována pouze na Masarykově Univerzitě v Brně, a to během navazujícího magisterského studia.

Je otázkou, zdali by makro přístup měl být vyučován i na bakalářské úrovni, jelikož bakalář oboru sociální práce je především pracovníkem v „první linii“ mikro praxe. Domnívám se, že by makro mělo být vyučováno na obou úrovních (respektive třech, započítáme-li postgraduální studium), protože na každé plní svůj specifický úkol. Zatímco absolvent zabývající se makrem na magisterské úrovni vytváří programy, vyjednává spolupráci a tvoří sítě, tak bakalář vzdělaný v makro praxi působí jako pracovník v přímé práci, kdy je podřízen vrchním článkům; ze své pozice ovšem poskytuje kvalitní zpětnou vazbu.

5.2 Mezinárodní perspektiva

Podívejme se nyní na nabídku zahraničních kurzů, ze kterých by moderní česká (makro) sociální práce mohla vycházet. Škola Sociální Práce zřízená pod Bostonskou Univerzitou, nabízí v magisterském studijním oboru Sociální práce konkrétní oblast makro praxe, ve které je začleněno několik specifických kurzů:

- i. *„Komunity a organizace: Analýza a intervence* - kurz seznamuje studenty se základními koncepty a strategiemi ve větších systémech nebo makro praxi. Primárně se zaměřuje na komunitní a organizační analýzu, spolu s metodami dosažení změn ...Studenti získají základní rámec pro řešení problémů a porozumění možnostem a limitů v roli agenta změny.
- ii. *Městská chudoba a ekonomický rozvoj* - kurz poskytuje hluboké prošetření současných výzkumů zabývajících se chudobou v USA; a to jako pozadí pro rozvoj makro intervencí na lokální komunitní úrovni. Seminář nabízí

- 1 - hluboké prošetření: měřících technik a teoretického uchopení chudoby, a to ve spojitosti panelových dat a etnografie -2- dovednost v přijmutí role v sousedstvích .. -3- metody vytváření makro intervencí...

- iii. *Finanční management v sociálních službách* - kurz nabízí hloubkový průzkum v oblastech účetnictví, práce s fondy a jiné účetnické záležitosti
- iv. *Komunitní organizování* - kurz vysvětluje principy komunit, zplnomocňovací teorii... dále se zabývá metodami a dovednostmi pro budování a rozvíjení efektivních organizací... poté se soustředí na kampaně sociálních změn, akční výzkum, strategickou analýzu, implementaci akčních plánů
- v. *Management sociálních služeb* - kurz pracuje s pokročilými metodami administrace a managementu zahrnujících plánování, supervizi, účetnictví a organizační teorie. Probírá také etická dilemata vyvstávající při této práci...
- vi. *Plánování a programový rozvoj* - seznamuje studenty s plánováním sociálních změn, organizačním rozvojem, psaním projektů, vedoucími dovednostmi. Důraz je také kladen na změnu na organizační a komunitní úrovni
- vii. *Seminář komunitního plánování*
- viii. *Strategický management* - kurz integruje znalosti a dovednosti s předcházejících kurzů a praktické zkušenosti. Zaměřuje se na hlavní manažerskou roli v organizačních změnách...
- ix. *Programová evaluace* - poskytuje budoucím makro praktikům znalosti v programové evaluaci - popisuje techniky jejich vytvoření... také diskutuje politický kontext této evaluace
- x. *Terénní makro praktický seminář*

- xi. *Aplikované makro dovednosti, skupiny a systémy* - zaměřuje se na rozvoj a nábor v různých typech úkolových skupin ... zahrnuje pochopení vedoucích dovedností, rozhodovacího procesu, řešení konfliktu, budování koalic, lobování a ovlivňování legislativy...“ (Boston University)

Další kurz, kterým bychom se mohli inspirovat, je vyučován na Univerzitě v Novém Hampshiru s názvem „Komunitní a administrativní praxe III“. Lektor uvádí, že tento „kurz makro sociální práce ... poskytuje pokročilé znalosti sociální práce ve větších systémech. Student rozvine své znalosti, hodnoty a schopnosti v oblastech komunitního zhodnocení, sociálního plánování, komunitní organizace a politických strategií.“

Kurz je rozdělen na tři druhy cílů:

- i. „znalostní cíle - znalost teorií a modelů vztahujících se k lidské diverzně, lidským právům a sociální spravedlnosti v intervencích sociální práce s organizacemi a komunitami, s důrazem na zplnomocnění klientů sociální práce...znalost teorií a modelů vztahujících se k výzkumu, sociální politice a sociálnímu prostředí a jejich aplikace v praxi s většími systémy...znalost teorií a modelů zahrnující komunity a přiměřené intervence v komunitních strategiích a role sociálního pracovníka jako organizátora komunity...znalost politických, ekonomických a sociálních trendů a jejich dopadů na organizace, komunity a rozšířené sociální prostředí.
- ii. hodnotové cíle - citlivost a vnímavost vůči hodnotám a etickým dilematům ve snaze o sociální změnu... povědomí o skupinových procesech a sebe uvědomění si hodnot, rolí a fungování ve vztahu k ostatním profesním disciplínám...
- iii. cíle dovedností - schopnost použít znalost o vlastních a skupinových procesů za účelem efektivně se účastnit

sociálních akcí v úkolových skupinách...kompetence ve výběru vhodné intervenční strategie...schopnost provádět výzkum, odhady, plánování a evaluačních úkolů spojených s vybranou intervenční strategií...efektivní mluvené a psané komunikační dovednosti. " (c.d. 2)

Uvedl jsem dva kurzy, které dohromady tvoří podstatu makro praxe sociální práce. Srovnáme-li je se současnou českou výukou, tak se podle mého soudu jedná o vyšší úroveň. Proto pokládám za zásadní, aby se u nás začalo vzdělávání v této problematice rozvíjet obdobným směrem, jaký je běžný v zemích s nepřerušenu kontinuitou vývoje. Příkladem mohou být právě tyto kurzy, které ve své podstatě odpovídají mnoho vrstevnatosti sociální práce jako takové. Všimněme si, že makro praktické vzdělávání vyžaduje nejen „pouhé“ memorování faktů, ale také samostatnou tvůrčí činnost, kvalitní sebereprezentaci, znalost politické scény, ba dokonce i ekonomické znalosti typu účetnictví nebo práce s fondy.

V sociálně-pracovním vzdělání se nicméně nacházejí určité hrozby či výzvy. Watkins a Pierce těchto výzev v budoucím pohledu identifikují pět:

- i. vyšší vzdělání se neseťkává s veřejnými potřebami - vzdělávatelé v sociální práci se musí zapojit do debaty ohledně otázky, zdali se vzdělávání v sociální práci odpovídá potřebám 21. století. Zdali jsou studenti vzdělávání naší optikou - na vzdělávací výsledky a efektivitu procesu. A také, zdali výzkumná činnost poskytuje dostatečné množství důkazů pro kvalitní intervence. jedná se totiž o to, že pokud sociální práce nebude schopna vysvětlit a demonstrovat, že její procesy a programy jsou relevantní pro současné století, tak začne být podměrečná a bude přinejmenším finančně strádat.

(c.d.) Tento fenomén v podstatě hovoří o identitě sociální práce jak vědního oboru, který musí překonat sám sebe, aby mohl odůvodnit svoji existenci v současné době. Osobně se domnívám, že obor bude odborně fungovat po celou dobu existence lidstva, nicméně souhlasím s tím, že musí reagovat na společenskou poptávku. Nejedná se ale o negativum, protože kdyby sociální práce reagovala na jiné potřeby, než které by se objevovaly, tak by postrádala smyslu. Proto i vzdělávání musí pokračovat dále ku předu a zaobírat se stále novými rovinami.

- ii. za předpokladu, že by vzdělávání v sociální práci bylo viděno v 21. století jako irelevantní, tak nastane v oboru značná finanční tíseň. (c.d.) Tento stav můžeme sledovat i v naší zemi, kde financování jak výuky sociální práce, tak i financování sociálních věcí jako celku, zažívá značné tenze. A zde se domnívám je prostor právě pro makro praktika, aby se pokusil pracovat na systémové úrovni s velmi omezenými zdroji.
- iii. Další výzvou pro budoucnost vzdělávání v SP je vzdělávání doktorů (PhD.). Autoři uvádějí, že ačkoliv stouplо množství doktorských programů, tak skutečný počet absolventů se moc nezvýšil. (c.d.)
- iv. vzdělávací programy musí čelit sobě samým. Na všech vzdělávacích úrovních sociální práce je stěžejním úkolem vzdělávání studentů intelektuálními kompetencemi, které jsou relevantní pro současné století. Úkolem vzdělavatelů tedy je, aby plně rozuměli intelektuálním kompetencím, které budou vyžadovány v následujících dekádách (c.d.). Jinými slovy, nejen sociální práce, ale i vzdělávatelé se musí neustále přizpůsobovat době a zušlechťovat své intelektuální kompetence
- v. poslední výzvou je přesun výuky sociální práce na e-learning, a také na internetem zpřístupněné kurzy (c.d.) Zde se podle mého soudu jedná o výzvu ve velmi dobrém slova smyslu, která může sociální práci ještě více

zpřístupnit širokému publiku. Stále více se v zahraničí osvědčuje například nahrávání přednášek na internet, které jsou předem studentům zpřístupněny. Odborná úroveň vždy zůstane zachována, ale informace se dostanou každému. A o tom by podle mého mělo vzdělávání v sociální práci být.

Závěr

Diplomová práce rozebírala koncept makro úrovně sociální práce v domácí a světové perspektivě. Bylo definováno, že ve svém filosoficko-teoretickém základu vychází, stejně jako sociální práce obecně, z mnoha přístupů, modelů a teorií. Avšak zcela klíčovým pojetím, které spojuje všechny, je pracovník v roli takzvaného agenta změny. Právě tento pracovník je příčinou vytvářených systémových změn. Vytváří nejen teoretické rámce, ale také působí na tvorbu změn jak na komunitní úrovni, tak i na politické. Práce na politické úrovni, by měla být bází makro sociálního pracovníka. Jedná s politickými reprezentacemi a samosprávami při vytváření makro komunitních projektů. Vyvíjí fundraisingovou činnost za účelem podpory systémů sociálních služeb a péče. Spolupracuje také s médii, aby podporoval pozitivní povědomí o odbornosti sociální práce v očích veřejnosti. Přímo také vytváří nové metodiky a postupy práce, které se snaží implementovat do mikro úrovně. Na legislativní úrovni se podílí na připomínkování nových zákonů; na exekutivním poli používá techniky lobbingu a odborného nátlaku, aby prosadil kvalitní reformy především na poli sociální politiky a sociálních služeb.

Bylo zjištěno, že největší význam makro praxe souvisí s problematikou sociálního začleňování. Je sice pravdou, že mikro praxe sice odvádí kvalitní práci s lidmi, kteří jsou z jakéhokoliv důvodu sociálně vyloučeni, ale makro praxe může být hlavním elementem v této snaze. V kontextu teorií sociální práce totiž staví na zplnomocňování a naplňování lidských práv. Makro praxe v nejvyšší možné míře umožňuje lidem žijícím v sociálně vyloučených lokalitách nebo těm, kteří jsou společností postaveni na okraj nebo žijí v nedobrovolném osamění, aby participovali na společenské dění stejně jako každý jiný občané.

V oblasti sociálního začleňování a vytváření efektivního systému sociálních služeb obecně, slouží takzvané sítě a síťování. Jedná se o to, že makro praktik identifikuje problém (nebo mu je přidělen), kterým se bude zabírat. Následně identifikuje veškeré možné spojence, se kterými může být dosaženo cílené změny a vytvoří síť. Nejedná se však o pyramidální uspořádání s pracovníkem na vrcholu, ale o rozmístění, ve kterém sice každý zastává odlišnou roli, ale vztahy jsou na stejné úrovni. Následně celá síť kooperuje a řeší problém. Hlavními výhodami tohoto postupu je rychlé předávání informací a začlenění odborníků různých profesí.

Na úrovni síťování sociálních služeb centralizuje dostupné sociální služby v dané lokalitě takovým způsobem, že ve výsledku pro klienty zajišťují návaznou péči. To znamená, že po klientem definované potřebě v kontextu historického a budoucího vývoje s ním bude zacházeno tak, aby nikdy nevypadl z této sítě, bude-li tomu odpovídat potřeba a klientovo přání.

Zmiňujeme-li se o definování potřeb, tak makro praktik primárně vychází ze zjišťování potřeb v daném regionu a to i v historickém pozadí a historickém vývoji. Jedná se o zcela zásadní postup, který ještě více přispívá k odbornosti sociální práce. Tuto techniku makro praktik předává i do nižších rovin.

Druhou pracovní metodou se stává takzvaná evidence-based practice, neboli praxe založená na důkazech. Znamená to, že se makro praktik ve svých pracovních postupech rozhoduje na základě nejnovějších vědeckých zjištění. Tuto metodu se také snaží začlenit do mikro praxe.

Jelikož makro praktický přístup není v českém odborném diskursu běžný, tak pokládám za nutné jej začlenit do vzdělávacího procesu, a to hlavně na úrovni bakalářského a magisterského stupně. Dalo by se uvažovat nejen o tradičních kurzech, ale i o novém pojetí ve vzdělávání sociálních pracovníků, kde by mikro a makro přístupy byly samostatné studijní programy, pochopitelně se společným základem.

V ideálním případě, pokud by česká sociální práce dospěla na stejnou úroveň jako v zemích s nepřerušenou kontinuitou vývoje, mohl by být zaveden speciální bakalářský a magisterský titul pro sociální pracovníky, jak je v zahraničí ukotvené.

Závěrem, ačkoliv je makro praxe sociální práce v naší zemi dosud opomíjeným elementem, tak představuje značný potenciál v budoucím směřování našeho oboru. Sociální práce si již nemůže dovolit být jakýmsi přítěžkem moderní společnosti, případně historickým reliktem z dob křesťanské sounáležitosti. Musí se stát aktivním odborným tvůrcem sociálních záležitostí naší společnosti a musí také reflektovat společenský vývoj. Nemohu sice předjímat budoucnost sociální práce, ale pokud se zvláště vzdělanostní úroveň pracovníků bude zvedat, tak nás čeká především vzestup oboru v očích společnosti. A co více, díky vzdělávání v mikru a makru by postupem času mohla směle konkurovat sociální práci na mezinárodním poli.

Literatura

BIRKENMAIER, J., BERG-WEGER, M. *The Practicum Companion for Social Work: Integrating class and Fieldwork*. Boston: Pearson Education, 2007 ISBN 978020579513

BRUEGGEMANN, G. W. *The Practice of Social Work*. Boston: Cengage Learning, 2013. ISBN-13: 9780495602286

DOMINELLI, L. *Anti-Oppressive Practice in Context* In: *Social work: Themes, Issues and Critical Debates*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002. ISBN-10: 0230218652

ENGLIŠ, K. *Sociální politika*, Praha: Topič, 1916

GROSSER, C.F., MONDROS, J. *Pluralism and Participation: the Political Action Approach* In: TAYLOR, S.H., ROBERTS, R.W. *Theory and Practice of Community Social Work*. New York: Columbia University Press, 1985. Pages 154-178. ISBN: 9780231053686

HARDCASTLE, A.,D., POWERS, R.,P., WENOCUR, S. *Community Practice:Theories and Skills for Social Workers, Second Edition*. OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2004 ISBN 0-19-514161

HARTL, P. *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN: 80-85850-45-1.

HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: OSMIUM, 1999. ISBN: 80-902081-8-5

HODSON, R. *Leading the drive for evidence based practice in services for children and families: Summary report of a study conducted for research in practice*. UK: Research in Practice, 2003

HOWE, D. *Surface and depth in social-work practice*. In: *Social Theory, SocialChange and Social Work*, 1996. London: Routledge. Pages 77-98. ISBN 0-415-12697-5

ROGERS, C. R. *Způsob bytí. Praha: Portál, 1998.* ISBN: 80-7178-233-5

JANOŠKOVÁ, K. a kol. *Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách. Sborník textů. Ostravská univerzita v Ostravě, 2007.* ISBN: 9788073682293

KIRST-ASHMAN, K. K., & HULL, G. H.. *Generalist practice with organizations and communities. Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers, 1997.* ISBN: 978-0840033741

KNOPF, R. *Surviving the BS (Bureaucratic System): A Handbook for HP's (Helping Persons). Wilmington: Mandala Press, 1979.* ISBN: 0933158009

MAREŠ, P. *Sociální exkluze a inkluze. Str. 15-29 in Sirovátka, T. (ed.) Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin. Brno: Masarykova univerzita, 2004* ISBN: 9788021034556

MAREŠ, P. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. Sociologický časopis, 2000, Vol. 36 (No. 3: 285-297)*

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.* ISBN 9788085850611

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996.* ISBN 9788071841647

MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál, 2013.* ISBN: 9788026203667

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003.* ISBN: 80-7178-548-2

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001.* ISBN: 978-80-7367-331-4

MAYES, D.G. Introduction. In MAYES, D.G., BERGHAM, J., SALAIS, R. *Social Exclusion and European Policy. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2001*

MUSIL, L. „Ráda bych Vám pomohla, ale...“ *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN: 9788090307018

NAVRÁTIL, P. *Úvod do teorií a metod sociální práce*. Brno : Národní centrum pro rodinu, 2000.

NETTING, E.F., KETTNER, M.P., MCMURTRY, L.S., THOMAS, L.M. *Social Work Macro Practice*. Pearson, 2012. ISBN: 9780205838783

NOVOTNÁ, V., SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova, 1992. ISBN: 8070664835

PAYNE, M. *Modern Social Work Theory*. 3rd Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN: 1403918368

PINCUS, A., MINAHAN, A. *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca: F. E. Peacock Publishers, 1973. ISBN: 0875811329

POWELL, F. *The politics of social work*. London: Sage Publications, 2001. ISBN 0-7619-6412-6

ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN: 9788085850000

SACKETT, D.L., *Getting Evidence into Practice. Effective Health Care*, 1996

SIBEON, R. *Comments on the Structure and Forms of Social Work Knowledge* In: *Social Work and Social Sciences Review*: 1990. pages 29-44

SCHURINGA, L. *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Radovan Goj, 2007.

SIROVÁTKA, T., ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-86251-13-6

SOLOMON, B.B. *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*. New York: Columbia University Press, 1976. ISBN: 9780231040860

TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-80-7367-868-5

VEČEŘA, M. *Sociální stát. Východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85850-16-8

VLK, J. a kol. *Dějiny Prahy*. Praha: Paseka, 1997. ISBN: 80-7185-142-6

WHITTINGTON, C., HOLLAND, R. *A Framework for Theory in Social Work* In: *Issues in Social Work Education*, 1985. Pages 25-50

Další:

Amnesty International and the European Roma Rights: FIVEMORE YEARS OF INJUSTICE SEGREGATED EDUCATION FOR ROMA IN THE CZECH REPUBLIC, 2012 [online]. [cit. 2013-18-07] Dostupné z

<http://www.errc.org/cms/upload/file/five-more-years-of-injustice-november-2012.pdf>

BAUMAN, Z. *Am I my brother's keeper?* *European Journal of Social Work* Vol.3, No. 1, pages 5-11. 2000

[online]. [cit. 2013-16-07]. Dostupné z <http://theology.co.kr/wwwb/data/levinas/levinas11.pdf>

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

Charta základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007. [online]. [cit. 2013-16-07] Dostupné z <http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta-zakladnich-prav-1.pdf>

International Executive Committee of IFSW: *Global Definition of Social Work*, [online]. [cit. 2013-16-05]. Dostupné z <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

Investice pro evropskou konkurenceschopnost: Příspěvek České republiky ke Strategii Evropa 2020 - Národní program reforem České republiky 2011. usnesení vlády ze dne 27. dubna 2011 č. 314.[online]. [cit. 2013-18-07] Dostupné z

<http://www.vlada.cz/scripts/file.php?id=92896>

MAREŠOVÁ, M., BLATNÍKOVÁ, Š., KOTULAN, P., MARTINKOVÁ, M., ŠTĚCHOVÁ, M., TAMCHYNA, M. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011 [online]. [cit. 2013-16-07] Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/394.pdf>

MCNEECE, A.,C., THYER, A.D. *Evidence-Based Practice and Social Work* in Journal of Evidence-Based Social Work, Vol. 1(1) 2004 [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.8913&rep=rep1&type=pdf#page=23>

MMR. *Koncepce bydlení ČR do roku 2020*. [online]. [cit. 2013-18-07] Dostupné z

<http://www.mmr.cz/getmedia/66bfa9e5-dcca-402e-a8ae-1d3fbfe415ef/Koncepce-bydleni-CR-do-roku-2020.pdf>

MPSV. *Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování*. 2012 [online]. [cit. 2013-18-07] Dostupné z

http://www.mpsv.cz/files/clanky/13031/vize_SZ.pdf

MPSV. projekt *Podpora procesů v sociálních službách*, [online]. [cit. 2013-18-07] Dostupné z

<http://podporaprocessu.cz/>

NETTING, E. *The future of macro social work*. In: *Advances in Social Work*. Issue vol 6. No 1 2005. [online]. [cit. 2013-18-07] Dostupné z

<http://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/78/66>

Report on the second annual Convention of the European Platform against Poverty and Social Exclusion. Brusel, 2012

[online]. [cit. 2013-21-05] Dostupné z <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=88&eventsId=804&furtherEvents=yes>

STATISTICKÁ ROČENKA Z OBLASTI PRÁCE ASOCIÁLNÍCH VĚCÍ 2011. Praha: MPSV, 2012. [online]. [cit. 2013-19-05] Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf

Strategie EVROPA 2020

Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. V Bruselu dne 3.3.2010

[online]. [cit. 2013-20-05] Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:CS:PDF>

WATKINS, J., M., PIERCE, D. *Social Work Education: A Future Of Strength Or Peril* in *Advances in Social Work*. [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z <http://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/72>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Univerzitní sylaby:

Boston University: Macro Practice Courses. [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://www.bu.edu/academics/ssw/courses/macro-practice/>

MU: Katedra sociální politiky a sociální práce. [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://katedra-spsp.internetovestranky.com/W2007.aspx?id=252>

MU: SPR409 Metody v sociální práci - makro. [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://is.muni.cz/predmet/fss/jaro2013/SPR409?fakulta=1423;obdi=5943>

MU: SPR504 Projektování institucí sociální práce [online].
[cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://is.muni.cz/predmet/fss/jaro2013/SPR504>

UHK: Syllabus předmětu. [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://hades.uhk.cz/fispublic/predmety/syllabus.asp?studpredmetid=SOPLAPA&UcPl=ano>

University of New Hampshire: Community and Administrative Practice. [online]. [cit. 2013-20-07] Dostupné z

<http://www.acosa.org/syllabi/SW936Fall2011Marx.pdf>

UPOL. Mezinárodní humanitární a sociální práce . [online].
[cit. 2013-20-07] Dostupné z

http://www.cmtf.upol.cz/fileadmin/user_upload/CMTF-katedry/krest-soc-prace/MESOHUP-web.doc.

Ostatní:

Zavřel, P. Bakalářská práce: *Analýza metod a postupů práce s uživateli služeb s mentální retardací*, UJEP: FSE, 2011